

Σίμιτσεκ Παναγιώτης

Η κρίση
της
ασφάλισης

Δ Ο Κ Ι Μ Ι Ο

2006

Από τον ίδιο:
«Η Αντασφάλιση», Αθήνα, 1976.

«Μέσα από τα συντρίμμια»,
Αλεξ. Σολτσενισίν-Μετάφραση, Άπειρον, Αθήνα, 1983.

«Τι είναι Ασφάλιση», Κάκτος, Αθήνα, 1997.

«Ολυμπιακοί Αγώνες - το χρονικό μιας Μετάλλαξης»,
Europubli, Αθήνα, 2003.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	7
Ο Μηχανισμός Διαχείρισης του «Κινδύνου»	10
Η Κοινωνικοποίηση των «Κινδύνων»	16
Η εξουσία των Μετόχων και η Διαχείριση του «Κινδύνου»	24
Η Κοινωνική Ασφάλιση και η Εξουσία των Μετόχων	35
Οι Κίνδυνοι «Τρίτης Γενιάς»	42
Επίλογος	45
Βιβλιογραφία	47

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Κρίση» της ιδιωτικής ασφάλισης, που σήμερα εμφανίζεται παγιδευμένη στον κερδοσκοπικό της χαρακτήρα, σε παρατεταμένη στασιμότητα και ανήμπορη να λειτουργήσει αποτελεσματικά ως μηχανισμός προστασίας του κοινωνικού συνόλου.

«Κρίση» της κοινωνικής ασφάλισης, που βρίσκεται στο επίκεντρο της οικονομικής διαμάχης για τον τρόπο διαχείρισης της λαϊκής αποταμίευσης.

«Κρίση» της ασφάλισης, που δεν διαθέτει –σήμερα τουλάχιστον– αποτελεσματικό μηχανισμό διαχείρισης των κινδύνων «τρίτης γενιάς», όπως χαρακτηρίζονται οι οικολογικοί κίνδυνοι.

Η κρίση αυτή, που με τα σχόλιά τους επισημαίνουν σήμερα όλοι οι παρατηρητές της επικαιρότητας, προαναγγέλλει άραγε το επικείμενο τέλος της ασφάλισης ή πρόκειται για μια «κρίση ανάπτυξης», που αποτελεί ευκαιρία, προκειμένου η ασφάλιση να χειραφετηθεί από το σημερινό μοντέλο λειτουργίας της, χωρίς να είναι αναγκασμένη να το απαρνηθεί; Η απάντηση στο ερώτημα δεν είναι προφανής. Θα χρειαστεί να την ανιχνεύσουμε στο πλαίσιο του κειμένου που ακολουθεί, επιχειρώντας έτσι τουλάχιστον μια πρώτη προσέγγισή της.

Η βιομηχανική παραγωγή δεν αποτελεί απλώς ένα νέο τρόπο παραγωγής αγαθών. Στην πορεία της δημιουργεί και νέους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι διαχειρίζονται τα αποτελέσματα της συμπεριφοράς τους, τις σχέσεις τους, τις συγκρούσεις και τη συνεργασία τους. Έτσι η βιομηχανική κοινωνία, στην πορεία της εξέλιξής της από το 18ο αιώνα, μεταβάλλει προοδευτικά την κρατούσα αντίληψη, που απέδιδε το ζημιόγONO συμβάν στην «τυχαίότητα της φύσης» –αφήνοντας στον καθένα τη φροντίδα να προφυλαχτεί– ή στο «παράπτωμα» του υπαίτιου, που όφειλε να επιβαρυνθεί το κόστος της ζημιάς που προκάλεσε.

Με την εμφάνισή της η ασφάλιση εγκαινιάζει μια νέα συλλογιστική, που εντοπίζει την αποκατάσταση της ζημιάς όχι στην αναζήτηση της «αιτίας», αλλά στην προσφυγή σε μια συλλογική επιβάρυνση, που συγκροτείται στη βάση του κανόνα που καθορίζει το μέγεθος της συνεισφοράς του καθένα. Με άλλα λόγια, με την ασφάλιση η βιομηχανική κοινωνία επιλέγει ένα συλλογικό τρόπο αντιμετώπισης της ζημιάς. Έναν τρόπο, δηλαδή, που μεταθέτει τις επιπτώσεις της ζημιάς από το άτομο στην κοινότητα, για να μην

του είναι αισθητές, και ταυτόχρονα, αξιοποιεί την «τυχειότητα» ως «στατιστική», προκειμένου να προσδιορίσει με αντικειμενικό τρόπο το ύψος της ατομικής επιβάρυνσης.

Με αφετηρία το εργατικό ατύχημα, στο μέτρο που διαπιστώνεται ότι οι νέοι «κίνδυνοι» που προκύπτουν αποτελούν επακόλουθα της λειτουργίας της, συναρτήσει του βιομηχανικού τρόπου παραγωγής και της τεχνολογικής προόδου, προσδιορίζει με μεγαλύτερη ακρίβεια την έννοια της «ευθύνης» και αμβλύνει την ευαισθησία της για την επιβολή ποινών. Μάρτυρας και προϊόν αυτής της εξέλιξης, η εμφάνιση της κοινωνικής ασφάλισης, στη λειτουργία της οποίας η ασφαλιστική τεχνική βρίσκει εφαρμογή στο πλαίσιο ολόκληρης της κοινωνίας, με την αρχή της «αλληλεγγύης» να διαδέχεται την αρχή της «ευθύνης».

Στη σύγχρονη κοινωνία, με τη βοήθεια της τεχνολογίας, κάθε δραστηριότητα, κάθε συμπεριφορά αξιολογείται με τους όρους της ασφαλιστικής τεχνικής, δηλαδή της τεχνικής των «κινδύνων»: «κινδύνων» στους οποίους εκτίθεται το ίδιο το άτομο, «κινδύνων» στους οποίους εκθέτει τους άλλους και «κινδύνων» τους οποίους ενέχει για το κοινωνικό σύνολο, δηλαδή για τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης που εγγυώνται την κάλυψή τους. Θα λέγαμε έτσι ότι η βιομηχανική κοινωνία με την ασφάλιση διαμορφώνει ένα σύστημα προστασίας από τις επιπτώσεις του ζημιογόνου συμβάντος και, ταυτόχρονα, έναν τρόπο να προσδιορίζει για τα μέλη της τους κανόνες της ορθής κοινωνικής συμπεριφοράς, το τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνουμε, ανάλογα με το κόστος που συνεπάγεται η κάθε περίπτωση για την κοινωνία σαν σύνολο και για τον καθένα μας σαν άτομο. Γιατί μπορεί ο τρόπος ζωής και η συμπεριφορά να παραμένουν ατομική υπόθεση του καθένα μας, από τη στιγμή όμως που ανάγονται σε «κίνδυνο» και υπολογίζεται το κόστος των συνεπειών τους, τότε απαραίτητα μεταβάλλονται σε υπόθεση του συνόλου.

Στο μεταξύ, η ανερχόμενη "εξουσία των μετόχων", με όχημα τα Ταμεία¹ κάθε μορφής, προτείνει επιστροφή στην εξατομικευμένη προστασία και την προσφυγή της αποταμίευσης στη διεθνή χρηματιστηριακή αγορά, ενώ η παρουσία των «κινδύνων τρίτης γενιάς» υπαινίσσεται την ανάγκη εξεύρεσης των κανόνων λειτουργίας μιας νέας συλλογικότητας σε εθνική και διεθνή κλίμακα, ικανής να διαχειριστεί τις συνέπειές τους.

Θα πρέπει να αναγνωρίσω τη βοήθεια που μου προσέφερε το πρόσφατο

έργο του Jean Peyrelevade «*Le capitalisme total*» στην κατανόηση του τρόπου λειτουργίας της οικονομίας των ημερών μας, αλλά και το χρέος μου στον Francois Ewald, καθώς έχω δανειστεί πολλές από τις απόψεις που διατυπώνει στο έργο του «*L'Etat providence*».

Θα πρέπει ακόμα να ευχαριστήσω τους φίλους εκείνους που με τις παρατηρήσεις τους με βοήθησαν να ολοκληρώσω τις σκέψεις μου πάνω στο χαρακτήρα της κρίσης που διέρχεται σήμερα η ασφάλιση.

Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΪ ΚΙΝΔΕΝΟΪ

«Ασφάλιση είναι η πράξη στην οποία το ένα μέρος (ο ασφαλιστής), έναντι τι-

μήματος (του ασφαλιστρού) που το καταβάλλει το άλλο μέρος (ο ασφαλιζόμενος), αναλαμβάνει την υποχρέωση να αποζημιώσει τον ασφαλισμένο στην περίπτωση επέλευσης του ασφαλισμένου κινδύνου».

Ο γνωστός αυτός ορισμός θα λέγαμε ότι καλύπτει ικανοποιητικά το τυπικό μέρος της ασφάλισης, έντονα όμως επηρεασμένος από τη νομική οπτική, παρουσιάζει την ασφάλιση με όρους αστικού συμβολαίου, όπου ο ασφαλισμένος εμφανίζεται ως «αγοραστής» και ο ασφαλιστής ως «πωλητής» της ασφαλιστικής προστασίας. Συσκοτίζει έτσι το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό του μηχανισμού λειτουργίας της ασφάλισης, που αποτελεί η έννοια του «κινδύνου».

Ένα ζημιογόνο συμβάν, προκειμένου να είναι ασφαλισίμο, πρέπει να αποτελεί «κίνδυνο». Να έχει, δηλαδή, "ομαδοποιηθεί" σε ικανοποιητικό αριθμό μαζί με άλλα ομοειδή συμβάντα, προκειμένου να είναι στατιστικά μετρήσιμο και να μπορεί έτσι να προσδιοριστεί η πιθανότητα επέλευσής του.

Το ατύχημα λ.χ., ως ζημιογόνο συμβάν, είναι πάντα ατομικό, πλήττει τον έναν και εξαιρεί τον άλλον. Ο «κίνδυνος» του ατύχηματος όμως αφορά σε μια ολόκληρη ομάδα, ένα «πληθυσμό», στην έκταση του οποίου και μόνο μπορεί να υπολογιστεί. Ατομικός κίνδυνος, η κάλυψη δηλαδή ενός μεμονωμένου ζημιογόνου συμβάντος, δεν αποτελεί ασφάλιση αλλά "στοίχημα", αφού η πιθανότητα επέλευσής του δεν συνιστά μετρήσιμο μέγεθος. Δουλειά έτσι του ασφαλιστή είναι να σχηματίζει αυτόν τον πληθυσμό και με την επεξεργασία της ασφαλιστικής τεχνικής να μεταβάλλει το ατομικό συμβάν σε ασφαλιστικό «κίνδυνο».

Πρώτο βήμα σε μια τέτοια επεξεργασία αποτελεί η συγκρότηση του «στατιστικού πίνακα». Η καταγραφή, δηλαδή, των ζημιών που σημειώθηκαν στο πλαίσιο ενός «πληθυσμού», προκειμένου να προσδιοριστεί η «συχνότητα» που παρουσιάζουν. Η αξιοπιστία του υπολογισμού της συχνότητας των ζημιών προϋποθέτει ότι οι κίνδυνοι που συγκροτούν τον «πληθυσμό» μας έχουν ταξινομηθεί με τρόπο που να είναι κατά το δυνατόν ομοειδείς.

Στον ίδιο πληθυσμό δεν ανακατεύουμε, όπως λέει η κοινή έκφραση, «μήλα με πατάτες». Ένα ξύλινο σπίτι και ένα πέτρινο σπίτι, όσον αφορά στον κίνδυνο πυρκαγιάς, δεν είναι ομοειδείς βέβαια κίνδυνοι. Με άλλα λόγια, η ταξινόμησή μας θα πρέπει να εξασφαλίζει ότι η συχνότητα των ζημιών που παρουσιάζει η κάθε κατηγορία κινδύνου αποτελεί μέγεθος με σχετική «σταθερότητα».

Αν εξασφαλιστεί αυτή η προϋπόθεση και το μέγεθος του πληθυσμού που έχουμε περιλάβει στο στατιστικό μας πίνακα είναι αρκετά μεγάλο, τότε η συ-

χνότητα που προσδιορίσαμε είναι, θα λέγαμε, εξομοίωσιμη με αυτό που στη γλώσσα των μαθηματικών αποκαλούμε «πιθανότητα». Όπως δηλαδή λέμε ότι αν στρίψουμε ένα νόμισμα πολλές φορές και με τον ίδιο τρόπο, η πιθανότητα να βγουν γράμματα είναι 1 στις 2, κατά παρόμοιο τρόπο η θεωρία των πιθανοτήτων¹ μας επιτρέπει από ομοειδή και σε επαρκή αριθμό στατιστικά δεδομένα να προσδιορίσουμε τις πιθανότητες επέλευσης του κινδύνου και συγκεκριμένα κάνοντας χρήση της πρότασης του Bernoulli, που θέλει την αξιοπιστία ενός στατιστικού δεδομένου να αυξάνει κατά το λόγο της τετραγωνικής ρίζας των επαναλήψεων που επέτρεψαν τον υπολογισμό του. Με τον ίδιο τρόπο που στις ασφάλειες πραγμάτων και ευθύνης ο στατιστικός πίνακας μας επιτρέπει να προσδιορίσουμε τις «πιθανότητες» επέλευσης του κινδύνου, στην Ασφάλιση Ζωής οι «δημογραφικοί πίνακες» μας επιτρέπουν να προσδιορίσουμε την πιθανότητα επιβίωσης και θανάτου των ασφαλισμένων. Ο πολλαπλασιασμός των πιθανοτήτων με το κεφάλαιο που έχει συμφωνηθεί για την αποζημίωση του ασφαλισμένου μάς δίνει αυτό που αποκαλούμε «καθαρό ασφάλιστρο» ή «ασφάλιστρο κινδύνου» και αναλογεί στην κάθε περίπτωση.

Η διαδικασία που περιγράψαμε υπονοεί ότι όλα τα μέλη του «πληθυσμού» απειλούνται από έναν κοινό κίνδυνο, ταυτόχρονα όμως, το κάθε μέλος διαφοροποιείται με την πιθανότητα που του αναλογεί. Η ασφάλιση με τον προσδιορισμό διαφορετικού ασφάλιστρου εξατομικεύει τον κίνδυνο, η εξατομίκευση όμως αυτή είναι εξατομίκευση σχετική με τα μέλη του ασφαλιζόμενου «πληθυσμού». Εκφράζει έτσι μια μορφή συνεργασίας του καθενός με το σύνολο. Αντικείμενο της ασφάλισης δεν είναι το περιουσιακό στοιχείο, η ανθρώπινη ζωή ή η ευθύνη που έχουμε προς τους τρίτους, αλλά ένα «κεφάλαιο». Το «οικονομικό συμφέρον» που έχουμε σε αυτά και που επιθυμούμε να διατηρήσουμε μετά την επέλευση του κινδύνου².

Στην ασφάλιση πραγμάτων, η αποζημίωση επιτρέπει την αποκατάσταση της ζημιάς, στο μέτρο που η αξία των υλικών αγαθών που αποτελεί το ασφαλισμένο κεφάλαιο είναι προκαταβολικά μετρήσιμο και συμφωνημένο. Στην περίπτωση όμως της ανθρώπινης ζωής, η ζημιά είναι ανεπανόρθωτη. Η αποζημίωση μιας ανθρώπινης ζωής είναι ασφαλώς πάντα αυθαίρετη. Η ασφάλιση αναγνωρίζει αυτόν τον περιορισμό. Προσδιορίζει, όμως, την αποζημίωση με αντικειμενικά κριτήρια και προκαταβολική συμφωνία, έτσι ώστε

1. Η θεωρία αυτή, γνωστή και με το όνομα «θεωρία των μεγάλων αριθμών», έχει συνδεθεί με τις σημαντικές εργασίες, εδώ και τρεις αιώνες, μεγάλων μαθηματικών, όπως ο Quetelet, ο Bernoulli, ο Laplace, ο Gauss, κ.ά.

να μην είναι άδικη.

Θα λέγαμε λοιπόν ότι, με βάση την έννοια του «κινδύνου», η ασφάλιση αποτελεί ένα συλλογικό τρόπο προστασίας, που προβλέπει την αποζημίωση του παθόντος από τη συλλογική εισφορά. Ταυτόχρονα, προτείνει έναν κανόνα δικαιοσύνης, που διαφοροποιεί το ύψος της συνεισφοράς του καθένα, ανάλογα με την ευθύνη του. Έναν κανόνα, δηλαδή, που αναφέρεται στην κοινότητα των ασφαλισμένων, η οποία είναι ελεύθερη κάθε φορά να τον προσδιορίζει.

Υπό αυτούς τους όρους ο ασφαλιστής στην ουσία ενεργεί ως διαχειριστής. Συγκεντρώνει τις συνεισφορές των ασφαλισμένων, τα ασφάλιστρα, προκειμένου να τα διαθέτει για την αποκατάσταση των ζημιών που θα υποστεί ένα μικρός ή μεγάλος αριθμός από αυτούς. Άλλωστε, η βασική αρχή λειτουργίας της ασφάλισης είναι ακριβώς η αρχή της εξισορρόπησης των πληρωτέων ζημιών από το ποσό των ασφαλίσεων που κατέβαλαν οι ίδιοι οι ασφαλισμένοι.

Στην περίπτωση των αλληλοασφαλιστικών εταιριών³, που στην καθαρή τους μορφή δεν διαθέτουν άλλο κεφάλαιο εκτός από τις εισφορές των μελών τους, ο ρόλος αυτός του διαχειριστή είναι προφανής. Αλλά και στην περίπτωση των ασφαλιστικών εταιριών με μετοχική συγκρότηση, το μετοχικό κεφάλαιο, σύμφωνα με την ορθή ασφαλιστική τεχνική, δεν προορίζεται για την πληρωμή των ζημιών και την κάλυψη των λειτουργικών εξόδων, κονδύλια για την κάλυψη των οποίων ασφαλώς και δεν επαρκεί, αλλά κατά βάση για τις ανάγκες ρευστότητας της επιχείρησης.

Άλλωστε, ο υπολογισμός του «τελικού ασφαλιστρού» που βαρύνει τον ασφαλιζόμενο, προβλέπει την επαύξηση του «καθαρού ασφαλιστρού» που αντιστοιχεί στην πιθανότητα επέλευσης του κινδύνου και του «περιθωρίου ασφαλείας»⁴ για τις τυχόν αποκλίσεις, με το ποσοστό που αναλογεί στο «κόστος προσκλήσεως» (προμήθειες μεσαζόντων) και των «γενικών εξόδων» (μισθοί, έξοδα λειτουργίας, κ.τ.λ.), καλύπτοντας έτσι, τουλάχιστον θεωρητικά, με τα εισπραττόμενα ασφάλιστρα το σύνολο των αναγκαίων δαπανών για την εξυπηρέτηση της ομάδας των ασφαλισμένων. Η αναγκαία πραγματοποίηση του ισοζυγίου ασφαλίσεων-ζημιών προϋποθέτει βέβαια τη δυνα-

2. Το γεγονός ότι η ασφάλιση λειτουργεί με βάση το έννομο οικονομικό συμφέρον που έχουμε στο αντικείμενο της ασφάλισης και όχι με βάση το αντικείμενο αυτό καθαυτό, επιτρέπει μεταξύ των άλλων στον κύριο, τον επικαρπωτή και τον εμπράγματο δανειστή, να προστατεύσει ο καθένας το δικό του οικονομικό συμφέρον πάνω στο ίδιο αντικείμενο.

3. Mutual Co.

τότητα καθορισμού με ακρίβεια του αναγκαίου ασφαλιστρού για την κάλυψη των επερχόμενων ζημιών και εξόδων.

Ο περιορισμένος αριθμός του «στατιστικού πληθυσμού» αλλά και οι ατέλειες της ασφαλιστικής τεχνικής για μια μεγάλη σχετικά περίοδο συχνά επέτρεπαν έντονες αποκλίσεις του κόστους των ζημιών από τα προκαταβολικά υπολογισμένα ασφάλιστρα. Η ασφάλιση δηλαδή, στην πρώτη αυτή περίοδο της εξέλιξής της, διατηρεί ακόμα χαρακτηριστικά «παιγνίου». Το γεγονός αποτελεί για το κεφάλαιο ισχυρό κίνητρο εύκολου πλουτισμού. Ταυτόχρονα, όμως, η παρουσία του κεφαλαίου, στις εταιρίες με μετοχική σύνθεση που σχηματίζονται, προσφέρει μια δικλίδα ασφαλείας για την αποφυγή της χρεωκοπίας, στην περίπτωση που η συνεισφορά της ομάδας των ασφαλιζόμενων κινδύνων αποδεικνύεται ανεπαρκής για την αποκατάσταση των ζημιών που τη βαρύνουν.

Ο ρόλος αυτός του κεφαλαίου στην πορεία εξέλιξης της ασφάλισης, σε μεγάλο βαθμό, εξηγεί το γιατί η μορφή της εταιρικής οργάνωσης της ασφάλισης σε κεφαλαιουχική βάση επιβάλλεται και οι αλληλοασφαλιστικές εταιρίες χωρίς καταβεβλημένο κεφάλαιο, καίτοι προηγούνται χρονικά, περιορίζονται σήμερα σε περιθωριακή θέση. Με άλλα λόγια, στις συνθήκες που περιγράψαμε, το μετοχικό κεφάλαιο παίζει ρόλο "εξωγενούς" αποθεματικού, για το ενδεχόμενο «αρνητικών αποκλίσεων» στον υπολογισμό των ασφαλιστρών. Στο μέτρο όμως που η διεύρυνση της ομάδας των ασφαλιζόμενων κινδύνων και η εξέλιξη της ασφαλιστικής τεχνικής⁵ επιτρέπει την όλο και μεγαλύτερη αξιοπιστία του υπολογισμού των αναγκαίων ασφαλιστρών και ο σχηματισμός αποθεματικών για την πρόληψη της εκτροπής, από «ενδογενείς» πόρους της ομάδας των ασφαλιζόμενων, καθίσταται τρέχουσα πρακτική, ο ρόλος του μετοχικού κεφαλαίου περιορίζεται σε ρόλο χρηματοδότη της διεύρυνσης του κύκλου εργασιών της επιχείρησης και του εκσυγχρονισμού της λειτουργίας της.

Η απλή ανάγνωση του ισολογισμού μιας μετοχικής ασφαλιστικής εταιρίας μας επιτρέπει να διαπιστώσουμε την προέλευση του κέρδους των μετόχων, που δεν είναι άλλη από τα ασφάλιστρα που έχει καταβάλει η ομάδα των ασφαλισμένων.

Το πραγματοποιούμενο κέρδος είναι δύο ειδών:

1 Το λεγόμενο «τεχνικό κέρδος», που προκύπτει στην περίπτωση που τα ει-

4. Το περιθώριο ασφαλείας παίζει το ρόλο του «μηδέν» στη ρουλέτα, που ευνοεί την μπάνκα.

5. Αναφέρομαι στην ανάπτυξη και διάδοση της αντασφαλιστικής τεχνικής και τη συνασφάλιση.

σπραχθέντα ασφάλιστρα της χρήσης είναι περισσότερα από το κόστος αποκατάστασης των ζημιών και των εξόδων που την επιβαρύνουν και 1. Το «κέρδος από την επένδυση» των αποθεματικών, που και αυτά έχουν σχηματισθεί από τη συνεισφορά της ομάδας των ασφαλισμένων.

Οι πρόσοδοι από την επένδυση του καταβεβλημένου μετοχικού κεφαλαίου εξυπακούεται ότι ανήκουν στους κατόχους των μετοχών.

Έτσι λοιπόν σήμερα, εκ των πραγμάτων, η θέση του μετοχικού κεφαλαίου ως αποκλειστικού φυσικού νομέα των κερδών της ασφαλιστικής επιχειρήσης τίθεται υπό "αίρεση". Χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα την ανάγκη υπαγωγής της ασφάλισης σε διαχείριση του δημοσίου. Ούτε βέβαια η διαπίστωση αυτή αποτελεί άρνηση της συμβολής του κεφαλαίου στην ενδυνάμωση της αξιοπιστίας του θεσμού και τη διάδοση και επέκταση της ασφαλιστικής προστασίας στις διαστάσεις που έχει σήμερα. Η διαπίστωση, όμως, αυτή μας επιτρέπει να διακρίνουμε καλύτερα το χαρακτήρα των αναγκαίων ρυθμίσεων για τη θεραπεία των δυσλειτουργιών, που ομολογουμένως εμφανίζουν σήμερα πολλοί κλάδοι της ιδιωτικής ασφάλισης και κατά πρώτο λόγο, οι λεγόμενοι μαζικοί με υποχρεωτική κάλυψη.

Ήδη η πρόβλεψη «συμμετοχής των ασφαλισμένων στα κέρδη», σε πολλά ασφαλιστήρια Ζωής, αποτελεί μια έμπρακτη αναγνώριση του προβλήματος.

Ή πάλι, ο τρόπος λειτουργίας της υποχρεωτικής ασφάλισης της Αστικής Ευθύνης αυτοκινήτου στη Γερμανία⁶ μας παρέχει ένα πετυχημένο παράδειγμα των εναλλακτικών ρυθμίσεων που προσφέρονται: Η επιβολή ενιαίου υποχρεωτικού τιμολογίου ασφαλιστρών, λόγω του μεγέθους τού υπό ασφάλιση πληθυσμού, επαυξάνει την αξιοπιστία των υπολογισμών και διασφαλίζει τη δυνατότητα εξεύρεσης καλύψεως σε "καλούς και κακούς" κινδύνους.

Ταυτόχρονα, η πρόβλεψη επιστροφής στους ασφαλισμένους του πραγματοποιούμενου κέρδους της εταιρίας, μετά την αφαίρεση ενός ποσοστού για την αμοιβή διαχείρισης του ασφαλιστή, ενθάρρυνε τους ασφαλισμένους σε ενεργό συμμετοχή για την πρόληψη των ζημιών και συνετή οδήγηση, ενώ επέτρεπε τον ανταγωνισμό μεταξύ εταιριών για την αναζήτηση του ύψους της αμοιβής τους με κερδοφόρα διαχείριση. Συνδύαζε έτσι, θα λέγαμε, τα πλεονεκτήματα και των δύο κόσμων: την εξασφάλιση προστασίας και συνοχής της κοινότητας των ασφαλιζόμενων με το χαμηλότερο δυνατό κόστος και την αποφυγή των αγκυλώσεων που πολλές φορές, παρουσιάζει η δημόσια δια-

6. Η πρακτική αυτή το 1995 αντικαθίσταται σύμφωνα με τις προβλέψεις των Ευρωπαϊκών Οδηγιών απελευθέρωσης των τιμολογίων. Παρόμοια πρακτική διατηρείται όμως σήμερα και στην Ελβετία.

χείριση.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΚΙΝΔΕΝΩΝ

Οργανωμένες μορφές αλληλοβοήθειας, που χαρακτηρίζονται από τους μελετητές ως "πρόδρομοι" της ασφάλισης, συναντάμε σε όλους τους λαούς της αρχαιότητας που ανέπτυξαν πολιτισμούς στη λεκάνη της Μεσογείου¹.

Η πρώτη, όμως, ολοκληρωμένη μορφή ασφάλισης εμφανίζεται την περίοδο της Αναγέννησης. Στην περίοδο αυτή, η θεαματική ανάπτυξη του εμπορίου στους θαλάσσιους δρόμους των μπαχαρικών, των εξωτικών προϊόντων και των πολύτιμων μετάλλων, καθώς και η διεύρυνση του γνωστού κόσμου με την παράλληλη αύξηση των επικοινωνιών κάνουν αισθητή στους κύκλους των εμπόρων και των εφοπλιστών την αναγκαιότητα αντιμετώπισης των κινδύνων της θάλασσας.

Ο «κίνδυνος» σε αυτή την περίοδο έχει την έννοια του φυσικού συμβάντος, του τυχαίου γεγονότος ανωτέρας βίας, μιας θύελλας ή άλλης δοκιμασίας της θάλασσας, που δεν θα μπορούσε να αποδοθεί στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Ο «κίνδυνος», δηλαδή, εντοπίζεται στη φύση, και έργο του ανθρώπου είναι να τον προβλέψει και να λάβει μέτρα για να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της επέλευσής του.

Έτσι, ασφαλιστήρια συμβόλαια συντάσσονται από το 14ο αιώνα στις πόλεις της Β. Ιταλίας, στην Πορτογαλία, τη Μασσαλία και τις βόρειες χώρες, με τα οποία συνασπισμένοι έμποροι αναλαμβάνουν να εγγυηθούν την αξία του πλοίου και του εμπορεύματος, έναντι προσυμφωνημένου τιμήματος. Το 1575 ανοίγει στο Λονδίνο ειδικό Γραφείο για την καταχώριση των συμβολαίων θάλασσας (office of assurances) και το 1601 δημιουργείται και το πρώτο ειδικό Δικαστήριο για την επίλυση των διαφορών που προέκυπταν στην κάλυψη των θαλάσσιων μεταφορών.

Το 17ο και το 18ο αιώνα σημειώνεται αύξηση του πληθυσμού στην Ευρώπη. Οι πόλεις μεγαλώνουν και οι πυρκαγιές αποτελούν πλέον σοβαρή απειλή για την κινητή και ακίνητη περιουσία μεγάλου αριθμού ατόμων που τις κατοικούν. Μετά τη μεγάλη φωτιά του Λονδίνου, όπου κάηκαν 13.000 κατοικίες σε 400 δρόμους, το 1680 ιδρύεται από ιδιώτη η πρώτη ασφαλιστική εταιρία Πυρός στην Αγγλία, για να την ακολουθήσουν σύντομα και άλλα Γραφεία, συγκροτημένα σε αλληλοασφαλιστική βάση. Ήδη, όμως, από το 1680 την πρωτοβουλία για την εξασφάλιση ασφαλιστικής προστασίας από τον κίνδυνο πυρκαγιάς αναλαμβάνουν τα διάφορα κρατίδια της βόρειας Γερμανίας, που ιδρύουν ημικρατικούς οργανισμούς, στους οποίους οι ιδιοκτήτες ακινήτων καλούνται υποχρεωτικά να συμμετέχουν. Στη Γαλλία, με σχετική καθυστέρηση, στις αρχές του 18ου αιώνα ιδρύεται το Γραφείο των Πυροπαθών (Bureau des Incendies) στο Παρίσι, που ήταν Δημοτικός οργανισμός και συγκέντρωνε εισφορές σε προαιρετική βάση από τους δημότες.

Οι πρώτες μετοχικές ασφαλιστικές εταιρίες εμφανίζονται στην αρχή του 18ου αιώνα στην Αγγλία, οργανωμένες στη βάση της εταιρίας των Ανατολικών Ινδιών. Σε συνδυασμό με την ασφάλιση μεταφορών εμφανίζεται και η ασφάλιση Ζωής στην Αμβέρσα από το 16ο αιώνα, ενώ την ίδια περίπου εποχή μια άλλη αφετηρία της ασφαλίσεως Ζωής αποτελούν οι λεγόμενες Τοντίνες, από

1. *Ερανικές εταιρίες στην αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη, societates funerariae για την κάλυψη των εξόδων κηδείας στη Ρώμη, το αποτίμημα για την εξασφάλιση των γυναικών και των παιδιών σε περίπτωση θανάτου του συζύγου ή διάλυσης του γάμου. Το ναυτικό δάνειο ήδη από τον 4ο αιώνα π.Χ. Πολλές πληροφορίες για την ιστορία της ασφαλίσεως δίνει ο Χ. Μακρής στην «Ιστορία της Ιδιωτικής Ασφάλισης».*

το όνομα του Ιταλού τραπεζίτη Λορέντζο Τόντι².

Για να απορρίψει όμως τον έντονο χαρακτήρα «παιγνίου» και να οργανωθεί η ασφάλιση ζωής σε επιστημονική βάση, θα χρειαστεί να συνταχθούν οι πρώτοι πίνακες θνησιμότητας το 1695 από τον αστρονόμο Haley³ και το 1755 ο Άγγλος Dodson να αποδείξει ότι είναι δυνατόν να υπολογιστεί αμετάβλητο ασφάλιστρο σε όλη την πολυετή διάρκεια της ασφαλιστικής κάλυψης. Η ανάπτυξη της βιομηχανικής επανάστασης, η διάδοση του σιδηροδρόμου και η επέκταση του αστισμού το 19ο αιώνα, δίνουν μια νέα ώθηση στην ανάπτυξη των παραδοσιακών ασφαλιστικών κλάδων και ενισχύουν την ίδρυση νέων ασφαλιστικών εταιριών, οργανωμένων σε κεφαλαιακή και αλληλοασφαλιστική βάση. Στο μεταξύ, ο Βέλγος μαθηματικός Adolphe Quetelet στις εργασίες του θεμελιώνει την εφαρμογή της στατιστικής και της μαθηματικής θεωρίας των πιθανοτήτων στα μεγέθη των κοινωνικών προβλημάτων, θέτοντας έτσι σε επιστημονική βάση την πρακτική της ασφάλισης.

Ο πολλαπλασιασμός των εργατικών ατυχημάτων, που σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα συμβαδίζει με τη διάδοση των μηχανών στην παραγωγή και την καθημερινή ζωή των κοινωνιών μας, κάνει αισθητή μία διευρυμένη αντίληψη της έννοιας του «κινδύνου». Σύμφωνα με αυτή, ο «κίνδυνος» δεν βρίσκεται πια μόνο στη φύση, αλλά εντοπίζεται και στον άνθρωπο, στη συμπεριφορά του και στις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους, στην ίδια την κοινωνία. Εμφανίζεται με άλλα λόγια το «ατύχημα», έννοια που υποδηλώνει ένα μεικτό φαινόμενο φύσης και ανθρώπου. Έτσι, ενώ αρχικά, σύμφωνα με την κρατούσα φιλελεύθερη αντίληψη, στο εργατικό ατύχημα αναζητείται ο υπαίτιος, «αυτός που φταίει», προκειμένου να τιμωρηθεί για τις συνέπειες των πράξεών του, προς το τέλος του αιώνα⁴ το κοινωνικό κόστος αυτής της πρακτικής μάς κάνει να αντιληφθούμε ότι ο «νέος κίνδυνος» θα ήταν σκόπιμο να νοηθεί πέρα από την έννοια του παραπτώματος, δηλαδή της ευθύνης. Το εργατικό ατύχημα, συνδεδεμένο με την εκμηχάνιση και σύμβολο της απομάκρυνσης των κοινωνιών μας από τη φύση, δίνει θα λέγαμε το έναυσμα για τη μεταβολή της προβληματικής μας, από προβληματική της «ευθύνης» σε προβληματική της «αλληλεγγύης».

Με την έναρξη του 20ού αιώνα η νομοθεσία του ατυχήματος συμπληρώνεται και προβλέπει αποζημίωση στον εργαζόμενο, άσχετα από τυχόν αμέλειά του⁵.

2. Η τεχνική του Λορέντζο Τόντι, που υιοθετήθηκε στην έκδοση Δημοσίων Δανείων στην Ιταλία και τη Γαλλία, προέβλεπε το ύψος του επιτοκίου στον επενδυτή ανάλογα με την ηλικία του (5% για τον πιο νέο μέχρι 12,5% για τον πιο ηλικιωμένο).

3. Από τον ίδιο πήρε το όνομά του και ο κομήτης που πρώτος εντόπισε.

Μερικές δεκαετίες αργότερα, με τη διάδοση του αυτοκινήτου και τη ραγδαία αύξηση των τροχαίων ατυχημάτων, οι νομοθετικές ρυθμίσεις σε όλο σχεδόν τον Ευρωπαϊκό χώρο⁶ επιβεβαιώνουν πανηγυρικά την ορθότητα της προβληματικής που εγκαινίασε η αντιμετώπιση του «κινδύνου» των εργατικών ατυχημάτων. Οι νέοι «κίνδυνοι» που εντοπίζονται στη διάρκεια του 20ού αιώνα, σύμφυτοι με την εξέλιξη των κοινωνιών μας και προϊόντα της συλλογικής μας ζωής, παύουν να μας παραπέμπουν στη φύση, στα κακά της τεχνικής ή στο σφάλμα του ενός ή του άλλου από εμάς. Αποτελούν προϊόν της φυσιολογικής ροής της ζωής μας, αποτέλεσμα των ενεργειών μας, απόδειξη του κοινωνικού μας δεσμού ως σχέσης αλληλεγγύης.

Η ασφάλιση, που αρχικά αναπτύχθηκε αποκλείοντας την ευθύνη συνεπεία οποιοδήποτε πταίσματος στο διάστημα αυτό, διευρύνει την προστασία της και φτάνει σήμερα να καλύπτει κάθε είδους ευθύνη, με μόνη εξαίρεση τις περιπτώσεις ύπαρξης δόλου. Αναδεικνύεται έτσι από παράσιτο⁷ σε στυλοβάτη του Δικαίου και υπηρετεί την εξέλιξή του.

Στη διάρκεια του 20ού αιώνα ιδρύονται νέες ασφαλιστικές εταιρίες σε μετοχική βάση με σημαντικά κεφάλαια, αλλά και με αλληλοασφαλιστική συγκρότηση. Πολλές από αυτές διευρύνουν τις εργασίες τους πέρα από τον εθνικό τους χώρο. Στους παλαιούς ασφαλιστικούς κλάδους (Πυρός, Μεταφορών, Ζωής) προστίθενται νέοι κλάδοι. Ο κλάδος Αυτοκινήτου μαζικοποιείται και σήμερα η κάλυψη της Αστικής Ευθύνης αυτοκινήτου είναι υποχρεωτική σε όλες τις χώρες και με ενιαία κατώτατα υποχρεωτικά όρια στην ΕΕ, σε αναγνώριση του κοινωνικού χαρακτήρα που έχει προσλάβει η προστασία από τον κίνδυνο των τροχοφόρων. Η Γενική Αστική Ευθύνη, η Επαγγελματική Ευθύνη, η Ευθύνη Εργολάβου είναι μερικές μόνο από τις ασφαλιστικές καλύψεις στον τομέα της ευθύνης που γνωρίζουν σημαντική διάδοση κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Η κάλυψη των αποθετικών ζημιών με ασφαλιστήρια «διαφυγόντος κέρδους» συμπληρώνουν την προστασία των επιχειρήσεων από τους κινδύνους της φύσης και το ατύχημα. Παράλληλα, πρόοδο σημειώνει και η τεχνική της ασφάλισης και με τη συνασφάλιση και την ανασφάλιση διευρύνει θεαματικά

4. *Employer's Liability Act 1880, Workman's Compensation Act 1897, στην Αγγλία v. 1-4-1898, 9-4-1898* στη Γαλλία είναι τα νομοθετήματα που πρώτα υιοθετούν στην πράξη τη νέα αντιμετώπιση του εργατικού ατυχήματος.

5. *Workman's Compensation 1906 στην Αγγλία, 14-7-1905 στη Γαλλία.*

6. Από την αρχή της δεκαετίας του '30 η ασφάλιση της αστικής ευθύνης αυτοκινήτου γίνεται υποχρεωτική στην Αγγλία και προσφέρει κάλυψη, παραβλέποντας το τυχόν παράπτωμα του ασφαλιζόμενου πλην της υπάρξεως δόλου, αρχή που σήμερα χαρακτηρίζει το καθεστώς στον κλάδο σε όλες τις χώρες.

τα όρια κάλυψης των υπό ασφάλιση κινδύνων. Φτάνουμε έτσι στο σημείο όπου καμιά σχεδόν δραστηριότητα δεν είναι νοητή χωρίς την ύπαρξη ασφάλισης.

Σε διάστημα λιγότερο από δύο αιώνες θα λέγαμε ότι η ασφάλιση –και ιδιαίτερα η ασφάλιση Ευθύνης– γνωρίζει μια θεαματική μεταμόρφωση. Δεν αποτελεί απλώς έναν τρόπο ατομικής προστασίας από μια ενδεχόμενη οικονομική ζημία, αλλά ίσως περισσότερο εκφράζει ένα κοινωνικό καθήκον, σε πολλές περιπτώσεις με σημαντικές συνέπειες για τον παραβάτη.

Για να είναι κανείς σήμερα υπεύθυνος πολίτης δεν αρκεί να είναι συνετός, να σέβεται λ.χ. τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας και να είναι καλός οδηγός, χρειάζεται να έχει συνείδηση των ορίων του. Να αναγνωρίζει έμπρακτα ότι πάντα μπορεί, άθελά του, να υποπέσει σε κάποιο σφάλμα, γι' αυτό θα πρέπει να είναι πάντα σε θέση να το αποκαταστήσει. Με άλλα λόγια, σήμερα, για να είναι κανείς υπεύθυνος πολίτης, θα πρέπει να είναι ασφαλισμένος.

Με αφετηρία τον τρόπο αντιμετώπισης του εργατικού ατυχήματος, στο τέλος του 19ου αιώνα, όπως είδαμε, εγκαινιάζεται μια διαδικασία χειραφέτησης της «πρακτικής του κινδύνου» από τους περιορισμούς της νομικής ευθύνης και επέκτασης της αρχής της αλληλεγγύης. Η διαμόρφωση του θεσμού της κοινωνικής ασφάλισης, που στη διάρκεια του 20ού αιώνα αναδεικνύεται σε βασικό θεσμό προστασίας των πολιτών και κοινωνικό κεκτημένο των κοινωνιών μας, είναι ασφαλώς η πιο χειροπιαστή εκδήλωση αυτής της διαδικασίας.

Θα ήταν κατά τη γνώμη μας άσκοπο να αναζητήσουμε την έμπνευση δημιουργίας του θεσμού στις πολιτικές πεποιθήσεις των ιδρυτών του, που καλύπτουν όλες τις αποχρώσεις του πολιτικού φάσματος⁸. Την εμφάνιση και την επέκταση της κοινωνικής ασφάλισης⁹ στη διάρκεια αυτού του αιώνα θα πρέπει μάλλον να την αποδώσουμε στη συνειδητοποίηση της νέας πραγματικότητας την οποία διαμορφώνει διεθνώς στη διάρκεια του 20ού αιώνα η βιομηχανική ανάπτυξη και η τεχνική πρόοδος, ιδιαίτερα αισθητή μετά την έλευση δύο παγκόσμιων πολέμων¹⁰.

Η ραγδαία διάδοση της κοινωνικής ασφάλισης σε λιγότερο από έναν αιώνα, σε όλες χωρίς εξαίρεση τις βιομηχανικές χώρες, την καθιστά ένα διεθνές φαινόμενο, που δεν θα μπορούσε να εξηγηθεί παρά μόνο ως προϊόν της ιστορικής διαδικασίας κοινωνικοποίησης του κινδύνου, ανεξάρτητης από οποιοδήποτε πολιτικό δόγμα, αλλά και την ίδια τη δική μας βούληση. Μια διαδικασία

7. Στο μέτρο που η κυρίαρχη αντίληψη επέβαλε την αναζήτηση του παραπτώματος και την τιμωρία του υπεύθυνου, η ασφάλιση εμφανιζόταν να ενθαρρύνει την παραβατικότητα ή να αποτελεί τοκογλυφία και η λειτουργία της βρισκόταν στο "περιθώριο" του δικαίου.

που ασφαλώς ξεπερνά το κλασικό δόγμα της φιλελεύθερης σκέψης, ότι η μοίρα του καθένα μας είναι απόρροια της δικής του και μόνο ατομικής προσπάθειας, για να το συμπληρώσει με την αναγνώριση και της ευθύνης της κοινωνίας έναντι των μελών της, την προστασία των οποίων οφείλει να εξασφαλίσει.

Η πρακτική της κοινωνικής ασφάλισης μέχρι τις μέρες μας εκφράζει, σε διαφορετική δοσολογία κατά περίπτωση, το συγκεκριισμό δύο διαφορετικών αντιλήψεων όσον αφορά στο χαρακτήρα και στον τρόπο οργάνωσης της κοινωνικής προστασίας.

Η πρώτη ακολουθεί το πρότυπο της ιδιωτικής ασφάλισης και βλέπει την κοινωνική προστασία συνδεδεμένη με την επαγγελματική δραστηριότητα, απόρροια της εργασίας και ανταμοιβή για τη συμβολή του καθένα στην κοινωνία. Η κοινωνική ασφάλιση, σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, διατηρεί ως κέντρο βάρος το εισόδημα και εμφανίζεται σαν ένας μηχανισμός εξασφάλισης των παροχών που προκύπτουν από τις εισφορές της επαγγελματικής απασχόλησης των ασφαλισμένων.

Σύμφωνα με τη δεύτερη αντίληψη, το δικαίωμα στην κοινωνική προστασία μετατίθεται από την επαγγελματική απασχόληση και τη συμβολή του καθένα στην κοινωνία, στις ανάγκες των μελών της κοινωνίας, η οποία, στο όνομα μιας φυσικής αλληλεγγύης του συνόλου προς τα μέλη του, καλείται να τις αντιμετωπίσει¹¹.

Η λειτουργία της κοινωνικής ασφάλισης, σύμφωνα με τη δεύτερη αυτή αντίληψη, με κεντρικό άξονα τις ανάγκες, συνεπάγεται την υιοθέτηση μιας αναδιανεμητικής πολιτικής του εισοδήματος, η οποία πρακτικά σημαίνει την εγκατάλειψη της κλασικής αρχής της ασφάλισης, που προβλέπει αναλογικότητα του ασφαλιστρού προς τον κίνδυνο και της εισφοράς προς την παροχή.

8. Ο Ναπολέοντας ο ΙΙΙ, ο Βίσμαρκ, ριζοσπάστες, φιλελεύθεροι πολιτικοί, ο Φ. Ρούζβελτ και ο δικός μας Ι. Μεταξάς είναι μερικοί μόνο από τους πολιτικούς που το όνομά τους συνδέθηκε με την καθιέρωση της κοινωνικής ασφάλισης στις χώρες τους.

9. Με τον όρο αναφέρομαι κυρίως στην πρακτική και όχι στα ιδρύματα. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η κοινωνική ασφάλιση αναπτύσσεται στις διάφορες χώρες, σε ένα πλέγμα ιδρυμάτων κοινωνικής ασφάλισης και προνομιακής προστασίας που δεν είναι του παρόντος να απαριθμήσουμε και μόνο μετά το 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο διαμορφώνει συγκεκριμένη ιδρυματική μορφή.

10. Μετά τον 1ο Παγκόσμιο Πόλεμο, στη Συνθήκη των Βερσαλλιών, η πολιτική της κοινωνικής ασφάλισης ανακηρύσσεται σε στοιχείο της «διεθνούς ειρήνης» και ιδρύεται ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας Ο.Ι.Τ., με έδρα μέχρι σήμερα τη Γενεύη της Ελβετίας. Στην Ατλαντική Χάρτα το 1941 προβλέπεται η κοινωνική ασφάλιση για όλους, για να ακολουθήσει η Διακήρυξη της Φιλαδέλφειας στη Διεθνή Διάσκεψη Εργασίας το 1944. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΗΕ 1948) στο άρθρο 22 αναγνωρίζει το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση.

Οι ανάγκες, αναμφίβολα και σε αυτή την περίπτωση, ικανοποιούνται από τις ατομικές εισφορές των ασφαλισμένων που συνθέτουν το κοινωνικό σύνολο. Λόγω όμως του κανόνα αναδιανομής του εισοδήματος που προϋποθέτει, η κοινωνική ασφάλιση προσλαμβάνει το χαρακτήρα μιας δημόσιας υπηρεσίας, που λειτουργεί προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.

Σε τελευταία ανάλυση, λίγο διαφέρει αν η χρηματοδότηση της λειτουργίας της πραγματοποιείται από ασφαλιστικές εισφορές ή από τη «φορολογία». Και στις δύο περιπτώσεις, πρόκειται για την ίδια επιβάρυνση του εθνικού εισοδήματος, δηλαδή της οικονομίας συνολικά. Το ποια μέθοδος συγκέντρωσης των αναγκών πόρων θα υιοθετηθεί είναι θέμα συγκυρίας και κρίνεται κατά περίπτωση. Το κοινωνικό σύνολο, όμως, που θα επωμιστεί το βάρος της ασφαλιστικής δαπάνης, καλείται να καθορίσει και τον τρόπο κατανομής της, με βάση έναν κανόνα αλληλεγγύης, ανάλογο με την ευαισθησία των κοινωνικών του προτεραιοτήτων.

Υπό αυτούς τους όρους η κοινωνική ασφάλιση αποκτά μια νέα διάσταση. Ο ρόλος της δεν περιορίζεται στην κάλυψη ατομικών αναγκών και στην εξασφάλιση για όλους ενός επιπέδου ελάχιστης προστασίας, «απελευθερώνοντας τους πολίτες από την ανάγκη», γίνεται και θεσμός, μέσω του οποίου πραγματοποιείται το «συμβόλαιο αλληλεγγύης», που χαρακτηρίζει τις πραγματικές σχέσεις των ατόμων μέσα στις κοινωνίες μας.

Η κοινωνική ασφάλιση συχνά αντιδιαστέλλεται, ιδιαίτερα στις μέρες μας, με την ιδιωτική, παρά το γεγονός ότι και οι δύο κάνουν χρήση στη λειτουργία τους της ίδιας τεχνικής του κινδύνου. Δηλαδή ακολουθούν την πρακτική ομαδοποίησης των κινδύνων και κατανομής της δαπάνης καλύψεώς τους στα μέλη της κοινότητας των ασφαλιζόμενων. Ως προς αυτό τουλάχιστον, η αντιδιαστολή τους φαίνεται μάλλον υπερβολική, αφού η κοινωνικοποίηση των κινδύνων αποτελεί τον κοινό τόπο της τεχνικής και των δύο.

Η κοινωνική ασφάλιση, όμως, προήλθε από μια πολιτική πρωτοβουλία που απέβλεπε στο να επεκτείνει τις δυνατότητες προστασίας που προσέφερε η ιδιωτική ασφάλιση, ορθολογίζοντας τη λειτουργία της. Έτσι, από την ίδρυση της επεκτείνει τα όρια της κοινότητας των ασφαλιζόμενων από το εύρος των εταιρικών χαρτοφυλακίων που προβλέπει η λειτουργία της ιδιωτικής ασφάλισης, στο σύνολο των πολιτών και ταυτόχρονα, με αντάλλαγμα την υποχρεω-

11. Το Σχέδιο Beveridge (1946-48) στη Βρετανία είχε στόχο την καταπολέμηση των πέντε γιγάντων που απειλούν την επιβίωση των ανθρώπων: την απελευθέρωση από την ανάγκη, την ασθένεια, την αμάθεια, την εξαθλίωση και την έλλειψη απασχόλησης.

πικότητα των εισφορών, παρέχει στον πολίτη έναν νέο κοινωνικό δικαίωμα. Το δικαίωμα στην προστασία και την περιθαλψη¹². Το κοινωνικό αυτό δικαίωμα, όμως, δεν θα είχε ουσιαστικό αντίκρισμα, αν δεν προβλεπόταν ένας τρόπος κατανομής των εισφορών, που να επιτρέπει όχι μόνο τη διασφάλιση της διάρκειας και του επιπέδου των παροχών, αλλά και την εξομάλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Το ανταποδοτικό σύστημα διαχείρισης των εισφορών που χαρακτηρίζει την ιδιωτική ασφάλιση, όπως είδαμε, προβλέπει την αναλογία των ασφαλιστρών προς τη βαρύτητα του κινδύνου και των εισφορών προς τις παροχές. Προϋποθέτει το εισόδημα και αποσκοπεί στη διατήρησή του μετά την επέλευση του κινδύνου. Διατηρεί, με άλλα λόγια, και δεν μεταβάλλει τις υφιστάμενες εισοδηματικές ανισότητες.

Στον τομέα των συντάξεων, που είχε πολυετή χαρακτήρα καταβολών, το σύστημα αυτό προβλέπει στο τέλος της ασφαλιστικής περιόδου την απόδοση στον ασφαλιζόμενο του κεφαλαιοποιημένου συνόλου των εισφορών του, επαυξημένο με τις προσόδους της επένδυσής του. Είναι ευνόητο ότι αυτή η ρύθμιση υπόκειται στις διακυμάνσεις των οικονομικών συνθηκών κατά την περίοδο της ασφάλισης (επίπεδο επιτοκίων, πληθωρισμός, χρηματιστηριακές κρίσεις). Έτσι, εξ ορισμού, καθιστά αβέβαιο μέγεθος την πραγματική αξία της τελικής παροχής.

Η διεύρυνση της κοινότητας των ασφαλισμένων στα όρια ολόκληρης της κοινωνίας επέτρεψε στην κοινωνική ασφάλιση να εφαρμόσει έναν άλλο τρόπο διαχείρισης του κοινωνικοποιημένου πλέον «κινδύνου». Το λεγόμενο αναδιανεμητικό σύστημα διαχείρισης, που σήμερα εφαρμόζεται, στον έναν ή τον άλλο βαθμό, στη διαχείριση της κοινωνικής ασφάλισης όλων των ευρωπαϊκών χωρών και των ΗΠΑ.

Σύμφωνα με το αναδιανεμητικό σύστημα, οι ασφαλιστικές εισφορές, οι πρόσδοδοι και οι κρατικές ενισχύσεις κατανέμονται με βάση την αρχή της αλληλεγγύης σύμφωνα με τις ανάγκες¹³, ενώ στη βάση μιας άτυπης συμφωνίας μεταξύ των γενεών, η γενιά των ασφαλιζόμενων, που μπαίνει στην εργασία, καλύπτει με τις εισφορές της το κόστος των παροχών της γενιάς που βγαίνει στη σύνταξη. Με τον τρόπο αυτόν, το σύστημα διασφαλίζει τη συνέχεια καταβολής των διαφόρων παροχών και ταυτόχρονα τη δυνατότητα διατήρησης της πραγματικής αξίας των προβλεπόμενων συντάξεων. Τελικά, λοιπόν, θα λέγαμε ό-

12. Εκτός από συντάξεις γήρατος και αναπηρίας όλα σχεδόν τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης προβλέπουν παροχές για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την ανεργία, τα εργατικά ατυχήματα, κ.ά.

τι οι ρυθμίσεις που ενσωματώνει στη λειτουργία της η κοινωνική ασφάλιση δεν την ανπιδιαστέλλουν με την ιδιωτική, έρχονται να τη συμπληρώσουν, στο μέτρο που επεκτείνουν τα ευεργετήματά της και τα προσαρμόζουν στις νέες ανάγκες του κοινωνικού μας βίου.

Με αυτή την έννοια, θα μπορούσε μάλιστα να υποστηρίξει κανείς ότι η κοινωνική ασφάλιση προοιωνίζεται την κατεύθυνση των σήμερα πια αναγκαίων ρυθμίσεων στη λειτουργία της ασφάλισης Ζημιών και Ευθύνης, όπως λόγου χάρη του κλάδου Αυτοκινήτων, για να αναφερθούμε στην πιο επείγουσα περίπτωση.

Η ΕΞΟΪΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΪ ΚΙΝΔΕΝΟΪ

Όπως είναι γνωστό, στη δεκαετία του '80, ένα νέο σύστημα μακροοικονομικής ισορροπίας κάνει την εμφάνισή του, που αναπτύσσεται με επίκεντρο την απελευθέρωση της οικονομίας.

Τα διοικητικά μέτρα ποσοτικού ελέγχου της πίστωσης, αδύναμα να εξαλείψουν τον πληθωρισμό, αντικαθίστανται με τον έλεγχο των επιτοκίων (μονεταριστική προσέγγιση).

Η απελευθέρωση της τραπεζικής πίστωσης στην Ευρώπη, κατά το παράδειγμα της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ, και η ένταση του ανταγωνισμού των τραπεζών, σε εθνική και διεθνή κλίμακα, εμφανίζεται ως η σίγουρη συνταγή για την πτώση του κόστους χρηματοδότησης της οικονομίας, συνδεδεμένη με την ίδρυση μιας αυτόνομης Ευρωπαϊκής τράπεζας και την ανάδειξη μιας απελευθερωμένης χρηματιστηριακής αγοράς σε παγκόσμια κλίμακα, ικανής να προσφέρει ανταγωνιστικά φθηνή χρηματοδότηση των επιχειρήσεων.

Στη νέα αυτή οικονομική οργάνωση, η πρακτική παρέμβαση του Κεϋνσιανού κράτους περιορίζεται στο 60% των ετήσιων εισφορών και με το υπόλοιπο καλύπτονται οι ανάγκες επένδυσης ή άλλοτε επιπλέον μερίσθης πρόσθετης, πλεονεκτικής ή αδήσθης τού κόστους ή χρηματοπιστωτικής λειτουργίας και αφετέρω νέες οικονομικές δίσθθης στη βραχυπρόθεσμη οισύνολου των ασφαλιστικών εισφορών.

κονομίας.

Πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτή την εξέλιξη διαδραματίζουν τα λεγόμενα Funds (συνταξιοδοτικά Ταμεία και διαφόρων ειδών Αμοιβαία Κεφάλαια) που ήδη, από την αρχή της δεκαετίας στις αγγλοσαξονικές χώρες και κατά κύριο λόγο στις ΗΠΑ, έχουν καταλάβει δεσπόζουσα θέση στη διαχείριση της λαϊκής αποταμίευσης.

Τα συνταξιοδοτικά Ταμεία που εμφανίζονται στις ΗΠΑ, μετά το 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι του τύπου των «συμφωνημένων παροχών». Με εισφορές εργοδότη-εργαζόμενου, πέραν των φορολογικών ωφελημάτων για τον εργοδότη, ο οποίος έχει και τη διαχείριση του Ταμείου, αποτελούν σοβαρό κίνητρο για την παραμονή του εργαζόμενου στην επιχείρηση, με την οποία έχει διασφαλισμένη τη συμφωνημένη σύνταξη, και αποθαρρύνουν την κινητικότητα της εργατικής δύναμης.

Από τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '70, όμως, οι συγχωνεύσεις επιχειρήσεων και η αναδιοργάνωση της παραγωγής με συχνούς περιορισμούς του αριθμού των εργαζομένων, παράλληλα με τη θεαματική αύξηση του τριτογενούς τομέα της παραγωγής και την αύξηση των απασχολούμενων σε αυτόν, επέβαλαν μια νέα προσέγγιση, που να επιτρέπει την κινητικότητα των απασχολούμενων.

Τα συνταξιοδοτικά Ταμεία «συμφωνημένων παροχών» προοδευτικά αντικαθίστανται από Ταμεία «συμφωνημένων εισφορών». Το σύστημα συνταξιοδότησης των εργαζομένων έτσι εξατομικεύεται και, σύμφωνα με το κεφαλαιοποιητικό πρότυπο διαχείρισης των εισφορών, ο εργαζόμενος, ενώ γνωρίζει το ύψος των εισφορών εργοδότη-εργαζόμενου, δεν είναι σε θέση να προσδιορίσει προκαταβολικά το ύψος της τελικής παροχής, αφού δεν είναι πια εγγυημένη.

Το σύστημα, βέβαια, επιτρέπει τη μεταφορά συσσωρευμένων εισφορών κάθε φορά που ο εργαζόμενος αλλάζει εργοδότη, ενώ η διαχείριση των Ταμείων αυτών «νέου τύπου» ανατίθεται σε εξειδικευμένους περὶ τα χρηματοοικονομικά διαχειριστές, κατά κανόνα χρηματιστηριακές εταιρίες, εταιρίες χρηματοοικονομικών συμβούλων, κ.τ.λ., που κρίνονται από την απόδοση των επενδυτικών τους επιλογών.

Έτσι, τα συνταξιοδοτικά Ταμεία και τα διάφορα Αμοιβαία Κεφάλαια, ενώ το 1950 κατείχαν μόλις το 3% της κεφαλαιοποίησης των Χρηματιστηρίων, στο τέλος της δεκαετίας του '90 έφτασαν να κατέχουν πλέον το 40% της παγκόσμιας κεφαλαιοποίησης¹. Συγκεκριμένα, τα αμερικανικά συνταξιοδοτικά Ταμεία και Αμοιβαία Κεφάλαια υπολογίζεται ότι σήμερα διαχειρίζονται

\$10.000.000.000, από τα οποία το 1/2 σε μετοχές. Ποσό δηλαδή δύο και τρεις φορές πολλαπλάσιο της συνολικής κεφαλαιοποίησης οποιουδήποτε ευρωπαϊκού Χρηματιστηρίου².

Οι συνέπειες αυτής της εξέλιξης, που διαμορφώνει ένα νέο περιβάλλον στην οικονομική λειτουργία των κοινωνιών μας –με σχετική καθυστέρηση είναι αλήθεια– θα γίνουν αισθητές και στην Ευρώπη.

Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '80 οι διαχειριστές των αγγλοσαξονικών Ταμείων, σε αναζήτηση επενδυτικών ευκαιριών στην παγκοσμιοποιημένη χρηματιστηριακή αγορά, στρέφουν το ενδιαφέρον τους και στην Ευρώπη και παίρνουν θέσεις στα Χρηματιστήρια πολλών δυτικοευρωπαϊκών χωρών. Η παρουσία του νέου αυτού παράγοντα στις χρηματιστηριακές αγορές του ευρωπαϊκού χώρου, όπως θα δούμε στη συνέχεια, είχε διπλή επίδραση στον τομέα της ασφάλισης.

Όπως και οι άλλες επιχειρήσεις, βιομηχανικές, εμπορικές ή άλλες που οι επιδόσεις τους υπόκεινται στην κρίση της χρηματιστηριακής αγοράς, έτσι και οι ασφαλιστικές εταιρίες εκ των πραγμάτων, βρίσκονται αναγκασμένες να συμμορφωθούν στις προδιαγραφές «εταιρικής διακυβέρνησης»³ και στους στόχους απόδοσης των εταιρικών κεφαλαίων τους, που απαιτούν οι εκπρόσωποι των μετόχων, δηλαδή τα Ταμεία. Ταυτόχρονα, όμως, λόγω της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζει η ασφαλιστική δραστηριότητα, οι εταιρίες του κλάδου πιέζονται να αποβάλλουν ένα μεγάλο μέρος του παραδοσιακά κοινωνικού τους ρόλου ως θεσμού συλλογικής προστασίας.

Από την αρχή της δεκαετίας του '80 εγκαινιάζεται στην ασφαλιστική αγορά μια περίοδος ανταγωνισμού μεταξύ ασφαλιστικών εταιριών για τη διεκδίκηση της εύνοιας των μετόχων. Συγχωνεύσεις και εξαγορές για την επίτευξη οικονομικών κλίμακας περιορίζουν σημαντικά τον αριθμό των εταιριών και συγκεντρώνουν την παραγωγή ασφαλιστρών⁴.

Μειώσεις του αριθμού των απασχολούμενων⁵, φειδωλές αυξήσεις μισθών και ελαστικοποίηση των ωραρίου για την αύξηση της παραγωγικότητας, περιορισμός του ύψους των προμηθειών των μεσαζόντων, που συνδυάζονται με την εισαγωγή τεχνολογικών νεωτερισμών για την απευθείας πρόσκτηση εργασιών και τη μείωση του κόστους πρόσκτησης, συχνά συμπληρώνονται από την κατάργηση ολόκληρων ασφαλιστικών κλάδων⁶, που κρίνεται ότι δεν εξασφαλίζουν το ύψος απαιτούμενης κερδοφορίας ή παραγωγικών δικτύων,

1. «*Le nouvel Observateur*» No 2134 σελ. 40.

2. «*Le nouvel Observateur*» No 2134 σελ. 41.

το κόστος των οποίων δεν ικανοποιεί τις προδιαγεγραμμένες απαιτήσεις. Ο ανταγωνισμός αυτός μεταξύ ασφαλιστικών, όπως και των άλλων εταιριών, με υπόβαθρο τον ανταγωνισμό των Ταμείων μεταξύ τους, για την αύξηση των χρηματιστηριακών τους επιδόσεων και την προσέλκυση της λαϊκής αποταμίευσης, γρήγορα ανεβάζουν τον πήχη! Έτσι, ο μαγικός αριθμός 15%, ως κατώτερο όριο ετήσιας απόδοσης των επενδεδυμένων κεφαλαίων, προσλαμβάνει το χαρακτήρα "ταμπού" στην εταιρική διακυβέρνηση για την ικανοποίηση των μετόχων.

Το πώς προσμετράται αυτή η απόδοση αποτελεί αντικείμενο συνεχούς διαφωνίας.

Άλλοι αρκούνται στον υπολογισμό της με την κλασική μέθοδο του ποσοστού κέρδους ανά μετοχή, μετονομάζοντάς το «μετοχική αξία». Άλλοι πάλι θεωρούν κάθε αύξηση της κεφαλαιοποίησης της μετοχής στο Χρηματιστήριο ως δημιουργό αξίας, ενώ μια τρίτη εκδοχή εισάγεται στις προδιαγραφές της «εταιρικής διακυβέρνησης» από τους Αμερικανούς διαχειριστές των Ταμείων: η έννοια της Οικονομικής Προστιθέμενης Αξίας, Ο.Π.Α.⁷

Ο υπολογισμός της Ο.Π.Α. συνεπάγεται τον καθορισμό ενός ελάχιστου κόστους μετοχικού κεφαλαίου⁸ προκαταβολικά ως δαπάνη και κατά συνέπεια τη μείωση για το ισόποσο του αποτελέσματος εκμετάλλευσης, που όπως είναι φυσικό προσδιορίζεται εκ των υστέρων. Η μέθοδος δηλαδή εξασφαλίζει μια ελάχιστη αλλά εγγυημένη απόδοση για το κεφάλαιο των μετόχων, άσχετα από το αποτέλεσμα της εκμετάλλευσης και, ταυτόχρονα, βάζει έναν ακόμα περιορισμό στην ελευθερία αποφάσεων των μάντζερς που διοικούν μια επιχείρηση.

Ο πυρετός όμως της ανταγωνιστικότητας για τη δημιουργία «προστιθέμενης αξίας» ωθεί τις επιχειρήσεις να προσφεύγουν και σε πρακτικές λιγότερο

3. Οι προδιαγραφές αυτές, που χαρακτηριστικά επικαλούνται τη διαφάνεια στη διαχείριση των εταιρικών κεφαλαίων και σε μεγάλο βαθμό περιορίζουν την ελευθερία κινήσεων και επιλογών των μάντζερς, διαμορφώνονται τη δεκαετία του '80 με τη συμβολή πανεπιστημιακών, οικονομικών αναλυτών, δημοσιογράφων, κ.τ.λ. και συγκροτούν την κυρίαρχη τάση στη χρηματοοικονομική λογοτεχνία της περιόδου.

4. Οι πέντε μεγαλύτερες ασφαλιστικές εταιρίες Ζωής στις χώρες μέλη του CEA το 1992 είχαν το 43,8% και το 2003 το 54% του συνόλου των ασφαλίσεων. Στις γενικές ασφάλειες το ποσοστό από 33% αυξήθηκε στο 54%. Βλ. *European Insurance in Figures 2005*, εκδόσεις CEA.

5. Στις ίδιες χώρες ο αριθμός των εργαζόμενων την περίοδο 1992-2003 μειώθηκε κατά 1,6%. Βλ. *European Insurance in Figures 2005*, εκδόσεις CEA.

6. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του κλάδου ασφάλισης σκαφών της αγγλικής εταιρίας *Commercial Union*, που διέκοψε το 1989 τη λειτουργία του, παρόλο ότι ήταν κερδοφόρος και κατείχε την 1η θέση στην παγκόσμια ασφαλιστική αγορά.

συμβατικές από αυτές που ήδη περιγράψαμε. Το γεγονός ότι η χρηματοπιστηριακή αποδοτικότητα, που κατά κύριο λόγο ενδιαφέρει τα Ταμεία, προσμετράται ως ποσοστό πάνω στα ίδια κεφάλαια, σε αντιδιαστολή με την οικονομική αποδοτικότητα που λαμβάνει υπόψη το σύνολο των επενδεδυμένων κεφαλαίων, ωθεί τις επιχειρήσεις που αδυνατούν να επιτύχουν το επιβεβλημένο όριο χρηματοπιστηριακής αποδοτικότητας, να προσφεύγουν όλο και περισσότερο σε δανειακά κεφάλαια για την ικανοποίηση των αναγκών τους, επιτυγχάνοντας με αυτόν τον τρόπο τους χρηματοπιστηριακούς και τους οικονομικούς στόχους αποδοτικότητας. Με την προϋπόθεση φυσικά διατήρησης του σημερινού χαμηλού επιπέδου των επιτοκίων!

Εξάλλου, η πίεση για απόδοση τουλάχιστον 15% των ιδίων κεφαλαίων, που απαιτούν τα Ταμεία, όλο και πιο συχνά ωθεί τις επιχειρήσεις στην πρακτική του buy-back. Στην εξαγορά δηλαδή των ιδίων μετοχών, προκειμένου το πραγματοποιούμενο κέρδος να μοιράζεται σε λιγότερες μετοχές και να ανεβαίνει έτσι ο δείκτης αποδοτικότητας ανά μετοχή στα επίπεδα ικανοποίησης των επενδυτών.

Έτσι όμως, όπως παρατηρεί και ο πρώην διοικητής της μεγάλης γαλλικής τράπεζας Credit Lyonnais, φτάσαμε στο σημείο οι επιχειρήσεις να μοιράζουν στους μετόχους περισσότερα χρήματα από όσα αντλούν από τη χρηματογορά και η παραδοσιακή αντίληψη ότι το Χρηματιστήριο αποτελεί χρηματοδότη της οικονομίας να έχει πάψει να ισχύει⁹.

Η μείωση των επιτοκίων τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια και η θεαματική πώση της απόδοσης των αξιογράφων σταθερής απόδοσης, ιδιαίτερα από τις αρχές της δεκαετίας του '90, στρέφουν την προτίμηση των διαχειριστών της λαϊκής αποταμίευσης στους μετοχικούς τίτλους, που εμφανίζουν πολλαπλάσια απόδοση.

Η εξέλιξη αυτή αποτελεί χρυσή ευκαιρία για τα Ταμεία (συναξιοδοτικά και Αμοιβαία Κεφάλαια), αφού άνετα έχουν τη δυνατότητα, λόγω της φύσης τους, να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία και να επενδύσουν στην αγορά μετοχών το 70% ή και 100% των διαθέσιμων κεφαλαίων τους. Όμως για τις ασφαλιστικές εταιρίες με αυστηρούς νομικούς περιορισμούς όσον αφορά στη σύνθε-

7. Βλ. «An integrated activity based on costing and economic value added system as an engineering management tool for manufacturers». University of Pittsburg - Pittsburg PA 15261. Account Systems: «Economic value added improves customer profitability».

Accountsys.com/solutions/solutionlines/economicvalueadded.html

8. Υπολογίζεται με βάση την απόδοση των ομολόγων δεκαετούς διάρκειας του Δημοσίου των ΗΠΑ, πλέον μιας επιβάρυνσης κινδύνου, ανάλογα με το είδος της δραστηριότητας της επιχείρησης.

ση των στοιχείων, που επενδύουν τα αποθεματικά τους (30% σε μετοχές) προκειμένου να διασφαλίζεται σε μακροχρόνια βάση η αποταμίευση των ασφαλισμένων τους από τις κερδοσκοπικές μετοχές της χρηματιστηριακής αγοράς, συνεπάγεται την απώλεια της ανταγωνιστικότητας των αποταμιευτικών τους προϊόντων.

Τη μειονεκτική αυτή θέση των ασφαλιστικών προϊόντων αποταμιευτικού χαρακτήρα επέτεινε ακόμα περισσότερο και η απώλεια των διαφόρων φορολογικών πλεονεκτημάτων, που απολάμβανε εκ παραδόσεως ο κλάδος.

Η επινόηση των ασφαλιστηρίων Ζωής, συνδεδεμένων με μονάδες επένδυσης, γνωστών με την αγγλική ονομασία Unit Linked, που παρουσιάστηκαν σαν απάντηση των ασφαλιστικών εταιριών στον ανταγωνισμό των Ταμείων, αποτελεί στην ουσία την έμπρακτη ομολογία παραίτησης της ασφαλιστικής επιχείρησης από το ρόλο του θεματοφύλακα-διαχειριστή των αποταμιεύσεων των ασφαλισμένων τους, αφού με τα συμβόλαια αυτά μεταβιβάζεται εξ ολοκλήρου ο κίνδυνος διαχείρισης των αποταμιευόμενων εισφορών στον ίδιο τον ασφαλιζόμενο, ενώ η ασφαλιστική εταιρία αρκείται, έναντι συμβολικής αμοιβής, στο ρόλο διεκπεραιωτή εντολών.

Γρήγορα όμως η μέθοδος αποδείχτηκε μοιραία, όταν στο τέλος της δεκαετίας του '90, σε φθίνουσα αγορά, οι μεν ασφαλισμένοι είδαν τις αποταμιεύσεις τους να εξανεμίζονται, οι δε ασφαλιστικές εταιρίες τους πελάτες δυσαρεστημένους, να ακυρώνουν τα ασφαλιστήριά τους και να τις εγκαταλείπουν. Χαρακτηριστικά επί του προκειμένου είναι τα στοιχεία από την επετηρίδα της Επιτροπής Ευρωπαϊκής Ασφάλισης για το 2003. Ενώ το 1992 οι επενδύσεις του κλάδου Ζωής σε μετοχές κάλυπταν το 23% του συνόλου, με την εισαγωγή των συμβολαίων Unit Linked έφτασαν το 1999 το 37,5%, ποσοστό που έκτοτε βρίσκεται σε κάμψη και το 2003 περιορίστηκε μόλις στο 27,4%.

Αν κρίνουμε από το γεγονός ότι τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια σημαντική μείωση του επιπέδου των ασφαλιστρων, ενώ βελτιώθηκε σημαντικά η οργανωτική δομή της ασφαλιστικής επιχείρησης και αυξήθηκε η διαφάνεια λειτουργίας της, θα μπορούσε να θεωρηθεί κανείς ότι η επίδραση του ανταγωνισμού που πυροδότησε, όπως είδαμε, στην ασφαλιστική αγορά η παρέμβαση των Ταμείων ως ρυθμιστικού παράγοντα της χρηματαγοράς, είχε ευεργετικές επιδράσεις στη λειτουργία της.

Πριν όμως ολοκληρώσουμε τις κρίσεις μας, θα χρειαστεί να αναφερθούμε και στις λιγότερο προφανείς επιπτώσεις, που είχε ο ανταγωνισμός στην αλ-

λοίωση του χαρακτήρα του ασφαλιστικού θεσμού.

Όπως είναι γνωστό, η τιμή της ασφάλισης, δηλαδή το ασφάλιστρο, σε σχέση με την τιμή των βιομηχανικών προϊόντων και των υπηρεσιών, παρουσιάζει μια ιδιομορφία. Μόνο κατά το 20%-25%, που αφορά στο ύψος των Γενικών Εξόδων και το Κόστος Πρόσκτησης, εξαρτάται από τις αποφάσεις των διοικούντων και υπόκειται στην πίεση του ανταγωνισμού. Το 75%-80%, το λεγόμενο «ασφάλιστρο κινδύνου», είναι θα λέγαμε "ανελαστικό", αφού εξαρτάται από τη συμπεριφορά των ασφαλιζόμενων κινδύνων και προσδιορίζεται στατιστικά με βάση τη συχνότητα ζημιών που παρουσιάζουν. Η ασφαλιστική τεχνολογία ανέκαθεν προέβλεπε τη διαφοροποίηση του στατιστικού ασφάλιστρου σύμφωνα με τη βαρύτητα του ασφαλιζόμενου κινδύνου, ως μέτρο δικαιοσύνης προς τον ασφαλισμένο, αλλά και ως κοινωνικά αναγκαίο κίνητρο για τη βελτίωση των κινδύνων.

Η διαφοροποίηση αυτή άφηνε όμως περιθώρια εκδήλωσης της αλληλεγγύης των ασφαλιζόμενων, τόσο στο εσωτερικό της κάθε τιμολογιακής κατηγορίας, που είχε σχετική μόνο ομοιογένεια κινδύνων, όσο και μεταξύ των διάφορων κατηγοριών, τα ασφάλιστρα των οποίων διαφοροποιούντο ώστε να διαμορφώνεται κατά το δυνατόν προσιτό ασφάλιστρο σε κάθε κατηγορία κινδύνου. Η πρακτική αυτή, που συνδυάζει την αρχή της «δικαιοσύνης» με την αρχή της «αλληλεγγύης» για την περίπτωση μαζικών κινδύνων όπως η Αστική Ευθύνη αυτοκινήτου, που η κάλυψή της έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα, εξασφαλίζει, θα λέγαμε, τη μέγιστη δυνατή προστασία του συνόλου των πολιτών, ασφαλιζόμενων και τρίτων, με το ελάχιστο δυνατό κοινωνικό κόστος, που επωμίζεται με το ασφάλιστρο η κοινότητα των κατόχων αυτοκινήτων.

Η θεαματική αύξηση του στατιστικού πληθυσμού και η σημερινή πρόοδος της ηλεκτρονικής τεχνολογίας επέτρεψαν την εφαρμογή μιας νέας τιμολογιακής προσέγγισης. Τη μέθοδο της Κατάτμησης (segmentation), τον πολλαπλασιασμό δηλαδή των τιμολογιακών κατηγοριών κινδύνων, προκειμένου η συγκρότηση της κάθε μιας να εξασφαλίζει τη μεγαλύτερη δυνατή ομοιογένεια των κινδύνων που περιλαμβάνει και, ταυτόχρονα, τη διαφοροποίηση του ασφάλιστρου της κάθε κατηγορίας, με βάση και μόνο τη συμπεριφορά των κινδύνων που τη συγκροτούν. Επέτρεψαν, με άλλα λόγια, στο όνομα της αρχής της δικαιοσύνης, την εξατομίκευση του ασφάλιστρου και την ουσιαστική κατάργηση του ρόλου της αλληλεγγύης μεταξύ της κοινότητας των ασφαλισμένων, που προϋποθέτει η ίδια η λειτουργία της ασφάλισης.

Η εφαρμογή της νέας αυτής μεθόδου μπορεί σήμερα να εξασφαλίζει αυξη-

μένη βεβαιότητα του τεχνικού αποτελέσματος, στο μέτρο που στηρίζεται σε μεγάλους στατιστικούς πληθυσμούς, αλλά, το κυριότερο, προσφέρει τη δυνατότητα ρύθμισης κατά βούληση του ύψους του τεχνικού κέρδους, από τη στιγμή που η παρεχόμενη κάλυψη περιορίζεται σε κερδοφόρες κατηγορίες ασφαλισμένων, ενώ οι ζημιογόνες αποκλείονται ανάλογα, είτε με την άρνηση καλύψεως είτε λόγω της αδυναμίας του ασφαλιζόμενου να καταβάλλει το εξασφαλισμένο για την περίπτωση του υψηλό ασφαλιστρο.

Έτσι, μετά από μια περίοδο όπου σε μεγάλο βαθμό εξαντλούνται τα όρια συρρίκνωσης των "ελαστικών" παραμέτρων του ασφαλιστρο (Γενικά Έξοδα, Κόστος Πρόσκτησης), η προσφυγή στη μέθοδο Κατάτμησης-εξατομίκευσης του ασφαλιστρο επιβάλλεται ως η μόνη διέξοδος που μπορεί να ικανοποιήσει τις επιδόσεις κερδοφορίας που απαιτούν οι μέτοχοι.

Το φαινόμενο αυτό της εξατομίκευσης του ασφαλιστρο δεν επηρεάζει μόνο τη λειτουργία των λεγόμενων μαζικών κλάδων (Αστική Ευθύνη αυτοκινήτου και Σκαφών Αναψυχής, κ.τ.λ.). Στον κλάδο Ζωής εφαρμόζεται κατ'άναλογο τρόπο. Η υποβολή των υποψηφίων για ασφάλιση σε εκλεπτυσμένες ιατρικές εξετάσεις, που φτάνουν σε πολλές περιπτώσεις σε ανάλυση DNA, απομακρύνουν το ασφαλιστρο από τους αναλογιστικούς υπολογισμούς του με βάση τους Πίνακες Θνησιμότητας, εξατομικεύοντάς το με επιβαρύνσεις που τείνουν να αποκλείουν ουσιαστικά κάθε αμφίβολη περίπτωση από την ασφαλιστική προστασία και συρρικνώνουν το αντικείμενο της ασφάλισης σε κινδύνους μόνο «πρώτης επιλογής».

Οι επιπτώσεις της εξατομίκευσης του ασφαλιστρο στον κλάδο Ζωής γίνονται αισθητές βέβαια από ένα σημαντικό αριθμό πολιτών, που αδυνατούν να εξεύρουν ασφαλιστική προστασία. Στην περίπτωση όμως της ασφάλισης της Αστικής Ευθύνης, οι επιπτώσεις της εξατομίκευσης έχουν πολύ πιο άμεσο και σοβαρό κοινωνικό αντίκτυπο. Οι συνέπειες ενός αυτοκινητιστικού ατυχήματος γίνονται αισθητές όχι απλώς από τον ανασφάλιστο αυτοκινητιστή που το προκάλεσε, αλλά κυρίως από το θύμα και την κοινωνία σαν σύνολο¹⁰, που σε τελευταία ανάλυση θα κληθεί να αποκαταστήσει τη ζημιά που προκάλεσαν τα ανασφάλιστα τροχοφόρα.

Είναι βέβαια δύσκολο να προσδιορίσουμε αριθμητικά το ύψος αυτής της δαπάνης, που μεταβιβάζεται στο κοινωνικό σύνολο. Αρκεί να αναφέρουμε ότι στην πρωτοπόρο ασφαλιστική αγορά της εξατομίκευσης του ασφαλιστρο, τη Βρετανία, σύμφωνα με τα δημοσιεύματα του Τύπου πάνω από 2 εκατ. αυτοκίνητα κυκλοφορούν ανασφάλιστα στην περιοχή του Λονδίνου.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι εξελίξεις που, όπως είδαμε, πυροδότησε

στη λειτουργία της ιδιωτικής ασφάλισης η εμφάνιση των Ταμείων ως ρυθμιστικού παράγοντα στις παγκοσμιοποιημένες χρηματοπιστηριακές αγορές της Ευρώπης, κατά κύριο λόγο, αφορούν στις ανεπτυγμένες ασφαλιστικά χώρες, με ασφαλιστικούς ομίλους διεθνούς εμβέλειας, χαρτοφυλάκια ασφαλιστρων σημαντικού μεγέθους και ανάλογη κεφαλαιοποίηση μετοχών εισηγμένων στα Χρηματιστήρια.

Η χώρα μας, με ασφαλιστική δαπάνη ανά κάτοικο 294 ευρώ έναντι 1.787 ευρώ του ευρωπαϊκού μέσου όρου, με συμμετοχή των συνολικών ασφαλιστρων στο ΑΕΠ μόλις 2,1%, έναντι 8,3% στην Ευρώπη, και ποσοστό επενδύσεων στο ΑΕΠ 4,5%, έναντι 52% του ευρωπαϊκού μέσου όρου¹¹, διατηρεί τη θέση του ουραγού μεταξύ των Ευρωπαϊών εταίρων της.

Εξάλλου, από τις 100 ασφαλιστικές εταιρίες που λειτουργούσαν στη χώρα μας το 2003 μόνο πέντε ήταν εισηγμένες στο Χρηματιστήριο των Αθηνών, με συνολική κεφαλαιοποίηση μόλις 737 εκατ. ευρώ. Και από αυτές οι τρεις είναι θυγατρικές κρατικών τραπεζών. Έτσι, παρά το γεγονός ότι η συμμετοχή των ξένων θεσμικών επενδυτών, βλέπε Ταμείων και Αμοιβαίων Κεφαλαίων, στην κεφαλαιοποίηση του Χρηματιστηρίου Αθηνών ως ποσοστό επί του συνόλου, είναι αντίστοιχη με τη συμμετοχή τους στα Χρηματιστήρια των άλλων βιομηχανικά ανεπτυγμένων χωρών¹², το ενδιαφέρον τους για τον ασφαλιστικό κλάδο μέχρι σήμερα υπήρξε μηδαμινό ή μάλλον ανύπαρκτο.

Κατά συνέπεια, το "νέο καθεστώς" στην ασφαλιστική αγορά, που διαμόρφωσε τα τελευταία 25 χρόνια στην αγορά ασφαλίσεων η κατάργηση των εθνικών διατάξεων ελέγχου του ανταγωνισμού, η απελευθέρωση των τιμολογίων ασφαλιστρων και η ανάδειξη της πρωτοκαθεδρίας των μετόχων στη διακυβέρνηση της ασφαλιστικής επιχείρησης, στη βιοτεχνικού χαρακτήρα αναιμική εγχώρια ασφαλιστική αγορά, έγινε αισθητό μόνο έμμεσα, σαν καθυστερημένος απόηχος των εξελίξεων στην Ευρώπη.

Η ιδιομορφία αυτή της εγχώριας ασφαλιστικής αγοράς σε μεγάλο βαθμό εξηγεί και το γιατί σε όλη αυτή την περίοδο μέχρι σήμερα η λειτουργία της ιδιωτικής ασφάλισης στη χώρα μας διαμορφώνει τη δική της ιδιότυπη παθογένεια. Η κατάργηση των υποχρεωτικών Τιμολογίων Ασφαλιστρων το 1996 με βάση τις διατάξεις της Οδηγίας 3ης γενιάς, όπως αποδείχτηκε, δεν στάθηκε ικανή να αποκαταστήσει τη στατιστική αλήθεια του ύψους των ασφαλιστρων αυτοκινήτου, που θα μπορούσαν να επιτρέψουν την εξισορρόπηση

10. Το Επικουρικό Ταμείο αναλαμβάνει το κόστος αυτής της δαπάνης για να τη μεταβιβάσει στο κοινωνικό σύνολο.

της εγχώριας ασφαλιστικής αγοράς.

Η επί δεκαετίες καταχρηστική πρακτική της κρατικής εξουσίας, να προσδιορίζει το υποχρεωτικό Τιμολόγιο Ασφαλίσεων με μικροπολιτικά κριτήρια, ερμήνη των αριθμών και με προσφερόμενο αντάλλαγμα την ανοχή, κάθε είδους παραβάσεως εκ μέρους των εταιριών, των θεσπισμένων κανόνων χρηστής διαχείρισης, είχε υποσκάψει την οικονομική ισορροπία της αγοράς σε τέτοιο βαθμό, που οι μεμονωμένες προσπάθειες εταιριών μετά το '96 να αποκαταστήσουν στα εταιρικά τους τιμολόγια τα ασφαλιστρα στο πραγματικό επίπεδο του κόστους των ζημιών υπήρξε ανέφικτη.

Από τις 161 ασφαλιστικές εταιρίες που λειτουργούσαν στη χώρα το 1992, το 2003 ο αριθμός τους μειώθηκε σε 100. Στο διάστημα αυτό αποσύρθηκαν από την Ελλάδα σχεδόν όλα τα μεγάλα ασφαλιστικά συγκροτήματα με πολυετή παρουσία στη χώρα. Χαρακτηριστικό είναι ότι στο διάστημα αυτό μεταξύ εταιριών ελληνικών συμφερόντων δεν σημειώθηκαν συγχωνεύσεις ή εξαγορές και η μείωση του αριθμού τους από 105 το 1992 σε 70 το 2003 αποδίδεται σε πτώχευση, που μεταβίβασε το σημαντικό βάρος των υποχρεώσεών τους στο Επικουρικό Κεφάλαιο, δηλαδή στις υπόλοιπες.

Στις συνθήκες αυτές, τα ασφαλιστρα μοιραία αλλάζουν χαρακτήρα. Χάνουν την αντικειμενική τους υπόσταση, που εξαρτά τον υπολογισμό τους από τη συμπεριφορά των ασφαλιζόμενων κινδύνων και μετατρέπονται σε επιβάρυνση "με το κεφάλι", που προσδιορίζεται κατά βούληση, προκειμένου να προσελκύει πελάτες. Έτσι, αυτοί που επιλέγουν τα «διεθνή πρότυπα» προσφεύγουν στην «κατάτμηση των κινδύνων», περιορίζοντας την ασφαλιστική προστασία σε κινδύνους πρώτης επιλογής, που μπορούν να εξασφαλίσουν θετικό τεχνικό αποτέλεσμα. Οι άλλοι προσπαθούν να εξασφαλίσουν, πάση θυσία, μερίδιο αγοράς με τις «χαμηλές τιμές» και αυτοχειριάζονται οικονομικά, ενώ ταυτόχρονα με την τακτική τους υποβαθμίζουν τον κοινωνικό ρόλο της ασφάλισης και την ίδια την αξιοπιστία του θεσμού.

Σε αυτές τις συνθήκες, λοιπόν, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι ο αριθμός των σε κυκλοφορία ανασφάλιστων αυτοκινήτων, παρά τις προβλεπόμενες κυρώσεις για τους παραβάτες, ξεπερνούσε στο τέλος του 2004 τις 400.000¹³. Ούτε βέβαια το γεγονός ότι το πόρισμα του ελέγχου, που διεξήγαγε στον κλάδο αυτοκινήτου η Εποπτεύουσα Αρχή με τη βοήθεια αλλοδα-

11. Βλ. *European Insurance in Figures 2005*, εκδόσεις CEA.

12. Στο τέλος του 2005 η συμμετοχή των ξένων θεσμικών επενδυτών ήταν 40,3% της συνολικής κεφαλαιοποίησης. Βλ. Η Καθημερινή 10/1/2006.

πών γραφείων ελεγκτών, ανεβάζει το έλλειμμα των Τεχνικών Αποθεματικών στο τρομακτικό ύψος των 300 εκατ. ευρώ¹⁴.

Στην ασφάλιση αγαθών (Πυρός, κ.λπ.) η ελληνική αγορά, λόγω της εγγενούς αδυναμίας εξισορρόπησης του όγκου των ασφαλιστρων προς τη «μέγιστη πιθανή ζημιά», υπήρξε εξαρτημένη από τους αντασφαλιστές και την τιμολόγηση των κινδύνων. Έτσι, και στην περίοδο της τελευταίας δεκαετίας ακολούθησε την πτωτική τροχιά των μεγάλων ευρωπαϊκών αγορών για τους λεγόμενους μαζικούς κινδύνους (σπίτια, μαγαζιά, κ.τ.λ.) και την εξατομίκευση των ασφαλιστρων για τους μεγάλους βιομηχανικούς.

Αλλά και οι ασφάλειες Ζωής στην εγχώρια αγορά, την ίδια περίοδο, φαίνεται να ακολουθούν ταυτόσημη εξέλιξη με τα τεκταινόμενα διεθνώς. Η απώλεια του αποταμιευτικού ρόλου των ασφαλειών Ζωής, όπως είδαμε, από την έλευση νέων αποταμιευτικών προϊόντων βραχυχρόνιας και ευέλικτης μορφής, που προσφέρονται κατά κύριο λόγο από τράπεζες και διαχειριστές Κεφαλαίων, συρρίκνωσαν το αντικείμενο των εργασιών τους. Έτσι, η στασιμότητα που επακολούθησε μετά τη δυσάρεστη εμπειρία των συμβολαίων unit linked στην κρίση του χρηματιστηρίου Αθηνών το 1999 δεν φαίνεται, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, με ποιο τρόπο θα ξεπεραστεί.

Μένει να διαπιστώσουμε από τον έλεγχο της Εποπτεύουσας Αρχής, κατά το προηγούμενο του κλάδου αυτοκινήτων, τις επιπτώσεις αυτών των εξελίξεων και στην πραγματική οικονομική θέση του κλάδου, πριν συμπληρώσουμε τις κρίσεις μας.

13. Βλ. *Επιστολή της Ομοσπονδίας Ασφαλιστικών Πρακτόρων προς την Εποπτεύουσα Αρχή. Περιοδικό «Ιδιωτική Ασφάλιση» Νο 403.*

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΚΑΙ Η ΕΞΟΪΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ

Ταυτόχρονα σχεδόν με την ανάδυση των Ταμείων στο προσκήνιο της οικονομικής ζωής από τις αρχές της δεκαετίας του '80 εκδηλώνεται και στον ευρωπαϊκό χώρο μια προσπάθεια ριζικής αναμόρφωσης των παροχών και του τρόπου διαχείρισης των ασφαλιστικών δαπανών από το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

Οι θιασώτες του εγχειρήματος επικαλούνται κατά κανόνα τις αλλαγές που σημειώθηκαν στην εικόνα των δημογραφικών παραμέτρων στις ευρωπαϊκές κοινωνίες από τα μέσα της δεκαετίας του '70¹ και προβάλλοντάς τες στο μέλλον, προεξοφλούν την έκταση των επιπτώσεων που θα έχουν στο συνταξιοδοτικό μας σύστημα, τη χρεωκοπία του οποίου προδικάζουν ανάλογα για το προσεχές ή το απώτερο μέλλον.

Με την "επικοινωνιακή" αυτή συλλογιστική το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης χαρακτηρίζεται "ωρολογιακή βόμβα" έτοιμη να εκραγεί, ενώ η αρχή της αλληλεγγύης των γενεών που διέπει τη λειτουργία του παρομοιάζεται με το «σύστημα πυραμίδας» που λειτουργεί σε βάρος των νεότερων γενεών². Τα πράγματα βέβαια είναι πολύ πιο σύνθετα και η παρουσίαση της μισής αλήθειας συχνά κρύβει τις πραγματικές προθέσεις.

Οι προβολές των δημογραφικών παραμέτρων στο μέλλον, παρά την αναμφισβήτητη χρησιμότητά τους ως εργαλείο πρόβλεψης των εξελίξεων, δεν παύουν να περιγράφουν τάσεις, δηλαδή ενδείξεις μιας μέλλουσας πορείας, που δεν μπορεί παρά να υπόκειται σε μεγάλο βαθμό αβεβαιότητας. Έτσι λ.χ. η επίδραση της δημογραφικής γήρανσης του πληθυσμού στην αύξηση της ασφαλιστικής δαπάνης δεν είναι άμεσα μετρήσιμη. Σε σημαντικό βαθμό επηρεάζεται από την εξέλιξη και άλλων, εξωγενών θα λέγαμε παραγόντων, όπως:

- 1 Η αύξηση ή η μείωση του ενεργού πληθυσμού, που αποδίδεται στο μετασυστατικό ρεύμα προς ή από τη χώρα.
- 1 Η αύξηση ή η μείωση του ενεργού πληθυσμού, που οφείλεται στην είσοδο ή την έξοδο των γυναικών από την εργατική δύναμη, αλλά και παραγόντων που σε μεγάλο βαθμό έχουν να κάνουν με την επάρκεια των μεθόδων διοίκησης, όπως η έκταση της εισφοροδιαφυγής³ ή ο αριθμός των

14. Βλ. Η Καθημερινή 25/10/2005.

ανασφάλιστων που όμως εργάζονται, κ.τ.λ.

Η έκταση της ανεργίας στη χώρα δεν είναι βέβαια παράγοντας που θα μπορούσε να αγνοηθεί στους υπολογισμούς του μεγέθους της αναγκαίας δαπάνης χρηματοδότησης των παροχών του συστήματος⁴. Αλλά το σημαντικότερο παραμένει ότι το οποιοδήποτε κονδύλι της αναγκαίας ασφαλιστικής δαπάνης δεν είναι ένα απόλυτο μέγεθος. Αποκτά οικονομικό νόημα και γίνεται συγκρίσιμο μέγεθος από τη στιγμή που λογίζεται ως ποσοστό του ΑΕΠ⁵, για να εκφράσει το μέγεθος της επιβάρυνσης που επιφέρει στην ανταγωνιστικότητα της εθνικής οικονομίας.

Το κονδύλι της αναγκαίας ασφαλιστικής δαπάνης, βέβαια, παραμένει ανεπηρέαστο από το χαρακτήρα των εισφορών (ιδιωτική αποταμίευση, υποχρεωτικές εισφορές, φόρος, κ.ά.) που το συνθέτουν ή από το αν το σύστημα διαχείρισής τους είναι το κεφαλαιοποιητικό ή το αναδιανεμητικό και η ασφάλιση ιδιωτική ή δημόσια. Ως ποσοστό του ΑΕΠ, όμως, το ειδικό βάρος αυτής της δαπάνης μεταβάλλεται, ανάλογα με την πορεία που διαγράφει η εθνική οικονομία.

Αν, έτσι, ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ και της παραγωγικότητας⁶ σε μακροχρόνια βάση είναι ταχύτερος από το ρυθμό αύξησης της αναγκαίας ασφαλιστικής δαπάνης, το βάρος της στην ανταγωνιστικότητα μπορεί κάλλιστα και να μειωθεί. Έχει εκτιμηθεί λ.χ. για τις χώρες του ΟΟΣΑ ότι με ένα ποσοστό ετήσιας αύξησης του πραγματικού εθνικού εισοδήματος της τάξεως του 0,2% με 1,5%, θα έπρεπε να εξουδετερωθούν οι δυσμενείς συνέπειες της γήρανσης του πληθυσμού κατά την περίοδο 1985-2040 και έτσι να σταθεροποιηθεί το ποσοστό του ΑΕΠ που προορίζεται για συντάξεις⁷.

Φαίνεται, όμως, σήμερα ότι η προσπάθεια αυτή μείωσης της ασφαλιστικής δαπάνης ως ποσοστού του ΑΕΠ δεν επικεντρώνεται απλώς στην ανάπτυξη της πραγματικής οικονομίας, αλλά κατά βάση στο χώρο της χρηματιστηριακής κερδοσκοπίας. Έτσι, ο G. Clark, προσκεκλημένος του IOBE σε ημερίδα

1. Ο δείκτης γονιμότητας στις 15 χώρες της Ε.Ε. λ.χ. από 2,5 στη δεκαετία του '60 έπεσε σε 1,45 στη δεκαετία του '90 και στην Ελλάδα από 2,57 το πρώτο μισό του αιώνα μειώθηκε σε 1,28 το 2003 και υπολογίζεται να ανέλθει σε 1,53 το 2050. Ο δείκτης δημογραφικής εξάρτησης (ποσοστό των ατόμων ηλικίας 65 σε σχέση με τον αριθμό ατόμων 15-64 ετών), σύμφωνα με την ΕΣΣΕ, έχει την εξής εικόνα:

1960	12,3%
1990	21,2%
2000	25,5%
2005	26,7%
2050	55,7%

2. «Η διεθνής ωρολογιακή συνταξιοδοτική βόμβα και το μοντέλο της Χιλής», συνέντευξη του καθηγητή Γ. Σαρπ στην εφημερίδα Η Καθημερινή 6/3/2005.

για το «ασφαλιστικό πρόβλημα στην Ελλάδα» τον Ιανουάριο 2005, σε συνέντευξή του⁸ προκρίνει, κατά το πρότυπο των αγγλοσαξονικών Ταμείων, την υιοθέτηση του κεφαλαιοποιητικού τρόπου διαχείρισης των διαθεσίμων της κοινωνικής ασφάλισης, προκειμένου να επενδύονται ελεύθερα στις χρηματιστηριακές αγορές ανά την υφήλιο, σε μορφές επενδύσεων (μετοχές, νομίσματα, παράγωγα, κ.λπ.), που επιτρέπουν διπλάσιες και τριπλάσιες αποδόσεις από αυτές που απολαμβάνουν σήμερα.⁹ Με αυξημένες προσόδους από τοκομερίδια και αγοραπωλησίες αξιογράφων θα μπορεί έτσι το σύστημα να χρηματοδοτεί ένα σημαντικό μέρος των συντάξεων που καταβάλλει.

Η είσοδος βέβαια αυτή των κεφαλαιοποιημένων δικαιωμάτων των πολιτών στα διεθνή χρηματιστήρια κατά πρώτο και κύριο λόγο ενισχύει τη διατήρηση της χρηματιστηριακής φούσκας¹⁰. Ταυτόχρονα, όμως, συνεπάγεται όχι μόνο την εξατομίκευση της προστασίας και την εξάρτηση της παροχής από το ύψος και τη διάρκεια του ατομικού εισοδήματος, αλλά αφήνει τους ασφαλισμένους έκθετους να επωμιστούν εξ ολοκλήρου τις συνέπειες μιας αρνητικής χρηματιστηριακής συγκυρίας.

Είναι στ' αλήθεια δύσκολο να φανταστεί κανείς πώς είναι δυνατόν η χρηματιστηριακή αγορά να συνεχίζει επί μακρόν να αναπτύσσεται στο σημερινό ρυθμό του 10% το χρόνο, όταν η ετήσια ανάπτυξη της οικονομίας των Δυτικών χωρών είναι της τάξεως του 2%-3%. έπό αυτούς τους όρους το κεφάλαιο θα γίνει ο μοναδικός παράγοντας της παραγωγής που θα αμείβεται, απορροφώντας σταδιακά το σύνολο του εισοδήματος του παράγοντα εργασίας¹¹... Εξάλλου, ακόμα και αν αποκλείσουμε σαν ενδεχόμενο το χρηματιστηριακό κραχ, η σημερινή σχέση της απόδοσης του χρηματιστηριακού κεφα-

3. Χαρακτηριστικά, στην περίπτωση του δικού μας ΙΚΑ οι βεβαιωμένες οφειλές φτάνουν το ποσό των α 8 δις. Από αυτές το δημόσιο χρωστάει το 50% και το υπόλοιπο το οφείλουν Δήμοι και ιδιώτες. Το ποσό αυτό αρκεί για την καταβολή συντάξεων γήρατος στους 880.000 συνταξιούχους του ΙΚΑ για δύο χρόνια. Η Καθημερινή 13/11/2005.

4. Με ανεργία 13% το ασφαλιστικό έλλειμμα στη Γαλλία έφτασε το 1997 σε 56 δις φράγκα, για να μετατραπεί σε πλεόνασμα α 5 δις το 2001, όταν η ανεργία στη χώρα είχε μειωθεί σε 8,5%. Το παράδειγμα το χρησιμοποιεί ο Κ. Βεργόπουλος οπ. σελ. 117 και εμείς το επαναλαμβάνουμε, γιατί αναμφίβολα είναι ενδεικτικό.

5. Η ασφαλιστική δαπάνη ως ποσοστό του ΑΕΠ την περίοδο 1985-1992 στην Ελλάδα ήταν 12,3%, στην Ιταλία 14,4%, στη Γαλλία 11,8%. Σύμφωνα με τους Βασικούς Στόχους του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, η ανεργία προβλέπεται να έχει την εξής εξέλιξη:

2005	10,5%
2006	9,8%
2007	8,9%

Το 2000 σύμφωνα με τον Θ. Παλάσκα (βλ. Καθημερινή 23/1/2005) το ποσοστό της ασφαλιστικής δαπάνης στην Ελλάδα ήταν 12,6% για να φτάσει το 19,6%, σύμφωνα πάντα με τον ίδιο μελετητή, το 2030.

λαίου και του ρυθμού της ανάπτυξης των οικονομιών, σύμφωνα τουλάχιστον με την οικονομική θεωρία, είναι αναστρέψιμη, από τη στιγμή που το βάρος των συντάξεων πάνω στο ενεργητικό των συνταξιοδοτικών Ταμείων αυξάνει λόγω «ωρίμανσης» ή δημογραφικών μεταβολών, σε βαθμό που α-πο επενδυτές που είναι σήμερα, τα μετατρέπει –προκειμένου να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους– σε καθαρά αποεπενδυτές των Χρηματιστηρίων.

Το έλλειμμα α85 δις που εμφάνισε η κεφαλαιοποιητική διαχείριση των βρετανικών συνταξιοδοτικών Ταμείων, όπως διαπιστώνει ο A. Turner, πρόεδρος της Βρετανικής Επιτροπής Συντάξεων¹², καταδικάζει 12 εκατ. Βρετανών –το 1/3 του πληθυσμού της χώρας– σε φτώχεια όταν βγουν στη σύνταξη, μια και είτε δεν έχουν χρόνο, λόγω ηλικίας, είτε δεν έχουν χρήματα να αποκαταστήσουν την απώλεια των εισφορών τους. Αυτό είναι ένα από παράδειγμα των κινδύνων που συνεπάγεται ο χρηματιστηριακός "τζόγος". Δεν είναι όμως, δυστυχώς, και το μοναδικό¹³.

Οι δυσκολίες εναρμόνισης του φορολογικού καθεστώτος των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και η ποικιλία των νομικών ρυθμίσεων δημιουργίας τάξης που επικρατεί στον ευρωπαϊκό χώρο, δεν επέτρεψαν μέχρι σήμερα τη δημιουργία μιας πραγματικά ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς στον τομέα της ιδιωτικής ασφάλισης και η μέχρι τώρα προσπάθεια περιορίστηκε σε μέτρα απελευθέρωσης των ασφαλιστικών αγορών και ενίσχυσης των κανόνων φερεγγυότητας στον ευρωπαϊκό χώρο. Έτσι, η δυνατότητα διασυνωριακών πωλήσεων περιορίζεται σήμερα στους λεγόμενους «μεγάλους κινδύνους» και ο προσδιορισμός περιφερειακών ή ευρωπαϊκών τιμολογίων για την κάλυψη των μαζικών κινδύνων (αυτοκίνητα, σκάφη αναψυχής, ζωής, κ.ά.) σε υπερεθνική βάση, προς το παρόν, παραμένει ανέφικτος.

6. Η διαδικασία βέβαια επηρεάζεται και από τον τρόπο με τον οποίο το όφελος από την αύξηση της παραγωγικότητας κατανέμεται μεταξύ των κοινωνικών εταίρων. Σύμφωνα με τους Βασικούς Στόχους του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, η παραγωγικότητα της εργασίας προβλέπεται να παρουσιάσει αύξηση το 2005 2,3%, το 2006 2,5%, το 2007 2,6%, ενώ το ΑΕΠ, σε τιμές 1995, αύξηση το 2005 3,9%, το 2006 4%, το 2007 4,2%.

7. Μιλτιάδη Νεκτάριου: Κοινωνική Ασφάλιση στην Ελλάδα, Αθήνα 1996 σελ. 29.

8. Η Καθημερινή 23/1/2005.

9. Προτείνει κατά το προηγούμενο των αμερικανικών ταμείων προσφυγή στη διεθνή αγορά μετοχών (equity market) και διεκδίκηση αποδόσεων 10%-15% έναντι 5%-7% των συνηθισμένων αποδόσεων πολλών εγχώριων αγορών και 2%-3% σε αποπληρωρισμένους όρους από τα κρατικά ομόλογα.

10. Η φούσκα, κατά το αγγλοσαξονικό bubble, αναφέρεται στη διαφορά που παρουσιάζει σε συνεχή βάση η εκτίμηση της χρηματιστηριακής αξίας των μετοχών μιας επιχείρησης από τη βασική οικονομική τους αξία.

Εξάλλου, στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, παρά το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των Ευρωπαϊκών χωρών παραμένει πιστή στο αναδιανεμητικό σύστημα διαχείρισης, οι αποκλίσεις που παρατηρούνται στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα φαίνεται να έχουν μέχρι σήμερα αποτρέψει την προσπάθεια ευθυγράμμισης σε ευρωπαϊκό επίπεδο των δημόσιων συστημάτων συνταξιοδότησης και ίσως οι ίδιοι λόγοι αποθαρρύνουν την πρωτοβουλία συγκρότησης ενός Ευρωπαϊκού Ταμείου ενίσχυσης των διάφορων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης των κρατών-μελών, πρακτική που εφαρμόζεται σε άλλες περιπτώσεις.

Έτσι, ο τομέας της κοινωνικής ασφάλισης παραμένει στη δικαιοδοσία των εθνικών κυβερνήσεων που διατηρούν, σε τελευταία ανάλυση, την εθνική διαχείρισή του, ενώ οι κατά καιρούς παρεμβάσεις των Βρυξελλών περιορίζονται στην έκφραση ανησυχιών για τυχόν υπέρμετρη επιβάρυνση των δημόσιων οικονομικών από την επιδείνωση του ασφαλιστικού ισοζυγίου!!

Η έκδοση, όμως, της Οδηγίας 2003/41/ΕΚ ανοίγει ένα καινούργιο κεφάλαιο στο καθεστώς λειτουργίας των συστημάτων συνταξιοδότησης στον ευρωπαϊκό χώρο. Θέτει τους κανόνες λειτουργίας ενός θεσμού για την παροχή υπηρεσιών επαγγελματικής συνταξιοδότησης, που θα τον χαρακτηρίζαμε " τρίτου τύπου", αντιπαραβάλλοντάς τον στην ιδιωτική ασφάλιση και το δημόσιο σύστημα συνταξιοδότησης¹⁴. Κατά πρώτο λόγο, η Οδηγία προσδίδει στα λεγόμενα Ι.Ε.Σ.Π. (Ιδρύματα Επαγγελματικής Συνταξιοδοτικής Παροχής) διασυννοριακή εμβέλεια, όσον αφορά στην εγκατάσταση των οργάνων (χρηματοδοτούσα επιχείρηση, διαχειριστής, θεματοφύλακας, μέλη), αλλά και την προσφορά των υπηρεσιών.

Ενώ τα Ι.Ε.Σ.Π. προβλέπεται να λειτουργούν με το κεφαλαιοποιητικό σύστημα και όπως η ιδιωτική ασφάλιση μεταβιβάζουν τον επενδυτικό κίνδυνο στα "μέλη" του Ι.Ε.Σ.Π., δεν ακολουθούν το πρότυπο της ιδιωτικής ασφάλισης, όσον αφορά στην αυστηρότητα των κανόνων φερεγγυότητας που τα διέπει¹⁵. Ταυτόχρονα, σε σύγκριση με τις ασφαλιστικές εταιρίες, χαίρουν διευρυμένων ορίων ανοχής των διάφορων στοιχείων των επενδύσεών τους, πλήρους φο-

11. J. Peyrelevalde, σελ. 66 οπ.

12. Βλ. Περιοδικό «Ιδιωτική Ασφάλιση» Νο 413 σελ. 43.

13. Βλ. Η Καθημερινή 4/9/2005 «Η κρίση ελλειμμάτων στα εταιρικά συνταξιοδοτικά ταμεία των μεγάλων ευρωπαϊκών ομίλων». Οι οδυνήρες εμπειρίες δεν έχουν τέλος, αν θυμηθούμε τα οικονομικά σκάνδαλα της Enron και της World Com και την αφαίμαξη της αποταμίευσης και των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων των Αμερικανών με τη χρηματιστηριακή κρίση του 2001, χωρίς φυσικά να ξεχνάμε και τις δικές μας εμπειρίες από την κρίση του χρηματιστηρίου Αθηνών το 1999.

ρολογικής απαλλαγής των εισφορών, ελευθερίας για την τοποθέτηση των διαθεσίμων στην Παγκόσμια Αγορά¹⁶.

Όπως αναφέρει το Προοίμιο της Οδηγίας: «Από τη στιγμή που τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης υφίστανται συνεχώς πιέσεις, οι επαγγελματικές συνταξιοδοτικές παροχές θα αποτελούν στο μέλλον όλο και περισσότερο συμπλήρωμά τους. Για το λόγο αυτό οι επαγγελματικές συνταξιοδοτικές παροχές θα πρέπει να αναπυχθούν, χωρίς ωστόσο να τίθεται υπό αμφισβήτηση και η σημασία των δημόσιων συνταξιοδοτικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης»!

Παρά τις διαβεβαιώσεις όμως περί του αντιθέτου, τα Ι.Ε.Σ.Π., συγκροτημένα με βάση την ευρωπαϊκή Οδηγία στο πρότυπο των αμερικανικών συνταξιοδοτικών ταμείων, δεν αποτελούν συμπλήρωμα αλλά μάλλον ανταγωνιστικό πόλο αμφισβήτησης των συστημάτων δημόσιας ασφάλισης. Η διάδοσή τους προϋποθέτει αν όχι τη συρρίκνωση, τουλάχιστον τη στασιμότητα των δημόσιων συνταξιοδοτικών παροχών. Αλλιώς, η επιβάρυνση του κόστους παραγωγής με συμπληρωματικές εργοδοτικές εισφορές και η αύξηση της υποχρεωτικής αποταμίευσης των εργαζομένων για επιπλέον συντάξεις θα ήταν περιττή θυσία για τη συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού. Πόσο μάλλον όταν ήδη η ιδιωτική ασφάλιση προσφέρει τη δυνατότητα συμπλήρωσης των παροχών του δημόσιου συστήματος, γι' αυτούς που έχουν βέβαια την οικονομική δυνατότητα¹⁷ και την επιλέγουν.

Προφανώς σχετικά με το ενδεχόμενο μιας τέτοιας εξέλιξης ήθελε να μας καθησυχάσει ο υπουργός Απασχόλησης, όταν ενόψει της έναρξης του κοινωνικού διαλόγου για το ασφαλιστικό, δήλωνε στις 9/11/2005¹⁸: «Η κυβέρνηση σε καμία περίπτωση δεν προτίθεται να μεταβάλλει το κοινωνικό πρότυπο» και αρνήθηκε κατηγορηματικά την πρόθεση της κυβέρνησης να υιοθετήσει ένα σύστημα καθήλωσης των δημόσιων συντάξεων, που θα συμπληρώνονται από παροχές ταμείων ιδιωτικού χαρακτήρα. Η θεσμοθέτηση των Ι.Ε.Σ.Π. στην ευρωπαϊκή νομοθεσία αποτελεί άραγε προσπάθεια συγκερασμού δύο διαφορετικών προσεγγίσεων για τη διασφάλιση του Ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου ή μήπως απόπειρα για την τελική αντικατάστασή του από κάποιο άλλο;

Στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού, στις ΗΠΑ, με δηλωμένη την πρόθεση

14. Η κυβέρνηση Σημίτη, μετά την αποτυχημένη προσπάθεια, λόγω της λαϊκής κατακραυγής, να "μεταρρυθμίσει" το συνταξιοδοτικό με βάση τις αναλογιστικές μελέτες χωρίς κοινωνικό διάλογο το 2001, το 2002 πήρε την πρωτοβουλία να εισαγάγει και τα Επαγγελματικά Ταμεία στην προσπάθεια να αναμορφώσει το λεγόμενο 2ο πυλώνα που συνιστούν στη χώρα μας τα Επικουρικά. Ο σχετικός νόμος 2019/02 παρέμεινε, όπως και ήταν φυσικό, έκτοτε ανενεργός!

της κυβέρνησης Bush να «απαλλάξει τον πολίτη από την "τυραννία" του δημόσιου ασφαλιστικού συστήματος προστασίας», μια διαφορετική πρόταση προσελκύει το ενδιαφέρον του δημόσιου διαλόγου¹⁵. Η πρόταση αυτή προβλέπει την κατάργηση των ασφαλιστικών εισφορών εργοδότη-εργαζομένου πάνω στους μισθούς και την αντικατάστασή τους από τα έσοδα ενός φόρου άμεσου χαρακτήρα πάνω στο εισόδημα (φυσικών και νομικών προσώπων) και ενδεχόμενα σε συνδυασμό με κάποια επιβάρυνση της κατανάλωσης.

Έτσι, ενώ εξασφαλίζεται η χρηματοδότηση του ασφαλιστικού συστήματος κατά τρόπο "δίκαιο", λόγω της προοδευτικότητας της επιβάρυνσης, και ελάχιστα επαχθή, λόγω του μεγέθους της φορολογικής βάσης, η απαλλαγή της εργασίας από το βάρος των ασφαλιστικών εισφορών μειώνει το κόστος παραγωγής και αναμφίβολα ενθαρρύνει την επιχειρηματικότητα. Εξάλλου, το νέο καθεστώς απαλλάσσει το δημόσιο ασφαλιστικό σύστημα από την "πληγή" της εισφοροδιαφυγής και με την κατάργηση των υπηρεσιών είσπραξης και παρακολούθησης των ασφαλιστικών εισφορών περιορίζει δραστικά το κόστος διαχείρισής του.

Πέραν των αμφιβολιών και των οποιωνδήποτε αντιρρήσεων στα επιμέρους, που αναμφίβολα προκύπτουν από μια τέτοιου είδους εξέλιξη, θα ήταν ίσως σκόπιμο, να μην την αποκλείσουμε από τον ορίζοντα και των δικών μας επιλογών.

ΟΙ ΚΙΝΔΕΝΟΙ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΓΕΝΙΑΣ

Στους ποικίλους κινδύνους που, όπως είδαμε, αποτελούν αντικείμενο της ασφάλισης στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, έρχεται να προστεθεί και μια

15. Βλ. XX άρθρο 15-16 της Οδηγίας.

16. Βλ. άρθρο 18 abc.

17. Σε αυτούς βέβαια δεν συμπεριλαμβάνεται το 20% των Ελλήνων με εισόδημα μικρότερο του 60% του εθνικού μέσου εισοδήματος. Ούτε βέβαια το 17% των Αμερικανών, το 11,1% των Ιρλανδών, το 21% των Πορτογάλων, το 14,2% των Ιταλών, που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας! J. Rifkin «The European Dream», NY 2004, σελ. 40.

«νέα γενιά κινδύνων» που, κρίνοντας από το μέγεθος των ζημιών που προκαλούν, εκ πρώτης όψεως, θα μπορούσαμε να τους εξομοιώσουμε με τους κινδύνους από φυσικές καταστροφές.

Όπως είναι γνωστό, οι κίνδυνοι από φυσικές καταστροφές (σεισμοί, πλημμύρες, παλιρροιακά κύματα, εκρήξεις ηφαιστειών κ.ά.), λόγω του καταστροφικού χαρακτήρα των ζημιών που προκαλούν, παρέμειναν εκτός του πεδίου προστασίας από την ασφάλιση.

Ακόμα και σήμερα, παρά τη θεαματική ανάπτυξη των δυνατοτήτων της παγκόσμιας ασφαλιστικής αγοράς και με τη χρήση της ανασφαλιστικής τεχνικής σε κινδύνους αυτής της κατηγορίας, καλύπτονται επιλεκτικά και σε περιορισμένη έκταση. Έτσι, η αποκατάσταση των ζημιών σε άτομα και πράγματα, κατά βάση, και σήμερα επαφίεται στις δυνατότητες αρωγής του Κρατικού Προϋπολογισμού¹ και την αλληλεγγύη προς τα θύματα που προκαλεί μια τέτοια καταστροφή σε εθνική και διεθνή κλίμακα².

Οι νέοι όμως αυτοί κίνδυνοι, που θα τους αποκαλούσαμε «οικολογικούς», αντίθετα με τους κινδύνους φυσικών καταστροφών, προέρχονται από ανθρωπινή δραστηριότητα, την τεχνολογική πρόοδο³. Κατά συνέπεια, αν δεν μπορούμε να τους θεωρήσουμε γνωστούς, θα πρέπει να τους χαρακτηρίσουμε αναμενόμενους, προβλέψιμους και αποδεκτούς. Οι οικολογικοί κίνδυνοι, λόγω του μεγέθους αλλά και του χαρακτήρα των καταστροφών που προκαλούν, υπερβαίνουν τα όρια προστασίας των γνωστών ασφαλιστικών κινδύνων. Δεν απειλούν μόνο τη ζωή, τη σωματική ακεραιότητα και την περιουσία ατόμων, αλλά και την ίδια τη βιολογική ισορροπία ολόκληρων πληθυσμών με το περιβάλλον τους.

Η συνειδητοποίηση της παρουσίας των νέων αυτών κινδύνων της σύγχρονης εποχής συνεπάγεται μια πολύ δραστική αλλαγή στην όλη προβληματική της ευθύνης από αυτήν που, όπως είδαμε, προκάλεσε τον 19ο αιώνα η εμφάνιση των εργατικών ατυχημάτων και άλλων μαζικών κινδύνων στη συνέχεια⁴.

Κατά πρώτο λόγο, οι ζημιές που προκαλούν οι λεγόμενοι οικολογικοί κίνδυνοι είναι ουσιαστικά ανεπανόρθωτες. Όχι μόνο γιατί η αποκατάστασή τους υπερβαίνει τις οικονομικές δυνατότητες οποιουδήποτε ασφαλιστικού οργανισμού, αλλά κυρίως γιατί οι ζημιές αυτές είναι αδύνατον να εκτιμηθούν στο μέτρο που αφορούν στη ζωή και την αναπαραγωγή των ειδών του πλανήτη

1 Η Ραδιοφωνικός Σταθμός SKAI. Η δήλωση αυτή δεν εμπόδιζε βέβαια την κυβερνήσή του να εξομοιώσει περιληπτικά τη Γ.Ε.Π. με ελαφρώς φαιμελές κίνδυνο και επικρατικής ασφαλίσει. **2** Ο καθηγητής Μ. Ραφαήλ παρουσίασε σε συνέντευξη του στην Καθημερινή, 30/4/2005, τους βασικούς τύποι φυσικών καταστροφών, το χαρακτήρα αυτών και Αποτέλει εκπόληση άλλων από τις προτάσεις, που επηρεάζει αναπόφευκτα στην επικράτεια.

ληγεγγύης σε εθνική ή διεθνή κλίμακα, προκειμένου «κατά το δυνατόν» να αποκατασταθεί η δραστηριότητα στην πληγείσα περιοχή και να ανακουφιστούν τα θύματα. Δεν προκύπτει από τη λογική της ευθύνης για το συντρέχον παράπτωμα.

Εξάλλου, στην περίπτωση των οικολογικών κινδύνων, το γεγονός ότι οι προκαλούμενες ζημιές κατά κανόνα δεν έχουν χρονικά ή γεωγραφικά όρια καθιστά τη διαπίστωση της ευθύνης με τους συμβατικούς νομικούς όρους αν όχι αδύνατη, ιδιαίτερα περίπλοκη. Οι ζημιές δεν εκδηλώνονται άμεσα, πολλές φορές δεν τις υποψιαζόμαστε καν, και θα χρειαστεί να περάσουν δεκαετίες ή και γενιές ολόκληρες πριν αποκτήσουμε μια, κατά προσέγγιση έστω, ιδέα της έκτασής τους, πόσο μάλλον να εντοπίσουμε την αλληλουχία των αιτιών που τις προκάλεσαν. Ακόμα, οι ζημιές δεν περιορίζονται απαραίτητα στα εθνικά όρια. Μπορεί τα αίτια να βρίσκονται σε μια χώρα και τα αποτελέσματα σε άλλες. Να πλήττουν μεγάλες περιοχές ή ακόμα και τον πλανήτη ολόκληρο⁵.

Αν εξαιρέσουμε τις εμφανείς περιπτώσεις παραπτώματος ή λάθους, που αναμφίβολα δεν είναι λίγες, τις ζημιές αυτής της κατηγορίας δεν μπορούμε να τις αποδώσουμε σε «κακή πρόθεση», αλλά και στην περίπτωση εντοπισμού της ευθύνης, το μέγεθος της προκαλούμενης ζημίας είναι σε τέτοιο βαθμό δυσανάλογο προς τη βαρύτητα του παραπτώματος, που κάνει την αποκατάσταση των ζημιών εφικτή μόνο σε συλλογικό επίπεδο. Είναι νομίζω προφανές ότι η αντιμετώπιση της νέας αυτής κατηγορίας κινδύνων συνεπάγεται τη δραστική κοινωνικοποίηση της ευθύνης. Η ευθύνη γίνεται συλλογική.

Συλλογική στο επίπεδο των αιτιών, γιατί τα παραπτώματα ή τα λάθη του ενός ή του άλλου, σε τελευταία ανάλυση, δεν αποτελούν παρά τον πυροδότη για την εκδήλωση των αποτελεσμάτων συλλογικών επιλογών, λ.χ. της ακολουθούμενης οικονομικής πολιτικής, της ενεργειακής πολιτικής που επιλέγουμε ή της μιας ή της άλλης διαδικασίας που εφαρμόζει η βιομηχανία, κ.τ.λ. Συλλογική, επίσης, και στο επίπεδο των αποτελεσμάτων, γιατί η κατανομή των ζημιών δεν έχει νόημα, παρά μόνο στο πλαίσιο συλλογικών φορέων α-

1. Για την αποφυγή διατάραξης της δημοσιονομικής ισορροπίας που συνεπάγεται η έκτακτη επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού για την αρωγή των θυμάτων, πολλά κράτη διαμόρφωσαν, με την υποχρεωτικότητα της ασφάλισης, λ.χ. κατά του κινδύνου σεισμών, επικουρικές μορφές αλληλεγγύης.

2. Βλέπε εκδηλώσεις αλληλεγγύης προς τα θύματα του παλιρροιακού κύματος στη ΝΑ. Ασία, σεισμών στο Πακιστάν, Τουρκία, κ.ά.

3. Seveso, Chernobil, Three Miles Island, Amoso Gadez, Thalidamed, Ofor, μόλυνση ποταμών Bopal, είναι μερικά μόνο από τα πιο γνωστά παραδείγματα κινδύνων αυτής της κατηγορίας.

ποζημίωσης, που διαπνέονται περισσότερο από την αρχή της αλληλεγγύης παρά της ευθύνης, με έργο την αποκατάσταση των ζημιών που προκλήθηκαν σε άτομα αλλά και στη συλλογική μας κληρονομιά, τη φύση και το περιβάλλον.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όπως είδαμε, η ασφάλιση εγκαινιάζει ένα νέο τρόπο διαχείρισης του ζημιόγνου συμβάντος. Το αντιμετωπίζει ως «κίνδυνο», δηλαδή το κοινωνικοποιεί στο πλαίσιο μιας ομάδας και, ταυτόχρονα, διαμορφώνει στην τεχνική της έναν κανόνα δικαιοσύνης, που κατανέμει την επιβάρυνση για την αντιμετώπισή του.

4. Η Οδηγία 2004/35/ΕΚ της 21ης Απριλίου 2004 στην παράγραφο 13 καταλήγει: «Κατά συνέπεια, η ευθύνη δεν αποτελεί το κατάλληλο μέσο για την αντιμετώπιση της ευρέως διαδεδομένης και διάχυτης ρύπανσης, εφόσον είναι αδύνατον να συνδεθούν οι αρνητικές περιβαλλοντικές συνέπειες με πράξεις ή παραλείψεις εξατομικευμένων παραγόντων».

5. Βλ. Τρύπα του Όζοντος.

Στη συνέχεια, συνειδητοποιήθηκε ότι η αντιμετώπιση μιας κατηγορίας κινδύνων, που η παρουσία τους είχε προσλάβει μαζικό χαρακτήρα, ήταν νοητή στο πλαίσιο μιας νέας, διευρυμένης συλλογικότητας, που αγκαλιάζει όχι απλώς τη μία ή την άλλη κοινωνική ομάδα, αλλά την κοινωνία ως σύνολο.

Έτσι, η κοινωνική ασφάλιση με την εμφάνισή της δεν αποτελεί απλώς την επέκταση της προστασίας από την ομάδα στο κοινωνικό σύνολο, αλλά ίσως, το πιο σημαντικό, εκφράζει μια νέα λογική, που αντιμετωπίζει την προστασία σε συνάρτηση με την τεχνική του «γενικευμένου κινδύνου».

Η διάδοση της τεχνικής του «κινδύνου» σε όλες τις εκδηλώσεις της κοινωνικής μας ζωής είναι χαρακτηριστική επί των ημερών μας. Η επέκταση της ασφαλιστικής προστασίας με την παρουσία ποικίλων ιδρυμάτων ασφάλισης, ιδιωτικών και δημόσιων, δεν θα μπορούσε να αποδοθεί σε κανένα πολιτικό σχέδιο ή εξέθωθεν προγραμματισμό. Εκφράζει την εξέλιξη του τρόπου που ως κοινωνίες αντιλαμβανόμαστε τις σχέσεις μας και αντιμετωπίζουμε τα αποτελέσματα των ενεργειών μας. Μια διαδικασία εξέλιξης των κοινωνιών μας, που ξεπερνάει τη δική μας βούληση και τη χαρακτηρίζει η προοδευτική αντικατάσταση της αρχής της «ευθύνης» στη ρύθμιση των πρακτικών μας με την αρχή της «αλληλεγγύης».

Η αντιμετώπιση του ζημιογόνου συμβάντος ως «κινδύνου» με την εμφάνιση της ασφάλισης αποτέλεσε το πρώτο βήμα.

Η τεχνική διαχείριση του «γενικευμένου κινδύνου», που όπως είδαμε εγκαινίασε η κοινωνική ασφάλιση, αναγνώρισε την αναγκαιότητα της «αλληλεγγύης» σε εθνικό επίπεδο.

Ο χαρακτήρας των κινδύνων «τρίτης γενιάς» φαίνεται εξ ορισμού να αποκλείει κάθε δυνατότητα διαχείρισής τους στη βάση της αρχής της «ευθύνης», που έγινε πλέον «συλλογική», και η προσφυγή στην «αλληλεγγύη», σε εθνικό αλλά και διεθνές τώρα επίπεδο, αποτελεί, τουλάχιστον μέχρι σήμερα, τον πιο πρόσφορο τρόπο ανακούφισης των παθόντων.

Η προοδευτική επέκταση της «αλληλεγγύης» ως ρυθμιστικής αρχής στη διαχείριση του ζημιογόνου συμβάντος δεν αποτελεί μόνο φαινόμενο σύμφυτο με την κοινωνικοποίηση του «κινδύνου», αλλά ταυτόχρονα προσδιορίζει, σε μεγάλο βαθμό, το χαρακτήρα των προβλημάτων που αντιμετωπίζει σήμερα η ασφάλιση και τον τρόπο επίλυσής τους.

Γιατί η πρακτική της «αλληλεγγύης», σε αντιδιαστολή με την πρακτική της «ευθύνης», δεν ανάγεται σε κάποιον αντικειμενικό κανόνα που προσδιορίζει το δίκαιο και το άδικο, τις αμοιβαίες υποχρεώσεις και εξασφαλίζει την απο-

δοχή. Αποτελεί μια «καθαρά πολιτική πρακτική», συνεπώς δεν προϋποθέτει την κοινωνική συναίνεση, αλλά την αναζητά. Επιδιώκει να την επιτύχει, κάθε φορά, στο συγκεκριμένο και το επιμέρους, μέσα από τις αντιθέσεις, διαφωνίες, κρίσεις και συμβιβασμούς, που συνθέτουν τον κοινωνικό διάλογο.

Θα ήταν μάταιο να ονειρευόμαστε την αντιμετώπιση των σημερινών μας προβλημάτων με μια επιστροφή της ασφαλιστικής πρακτικής στο παρελθόν, την παλινόρθωση των κανόνων δικαίου, της κλασικής φιλελεύθερης κοινωνίας, που προ πολλού έπαψε να υπάρχει.

Η κοινωνικοποίηση της συμπεριφοράς και των ενεργειών μας είναι μια διαδικασία που συνεχίζεται. Μια διαδικασία στην οποία ο τρόπος διαχείρισης των «κινδύνων» θα εγκαταλείπει, όλο και περισσότερο, τον κανόνα «δικαιοσύνης» που τον ρύθμιζε στα πρώτα στάδια της εξέλιξής του. Σήμερα, μη διαθέτοντας πλέον κανόνα δικαίου που εκφράζει τις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας, κοινό μέτρο για τον καθορισμό της ασφαλιστικής πρακτικής, είμαστε καταδικασμένοι στην «κρίση»: **τη φυσιολογική μορφή της πολιτικής.**

Μια κρίση, όμως, που με τα λόγια του F. Ewald δεν αποτελεί ασθένεια, παροξυσμό, παρουσία του θανάτου μέσα στη ζωή, αλλά καθεστώς, μορφή της ίδιας της ζωής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1 Βεργόπουλος Κώστας Β.: Η Αρπαγή του Πλούτου. Αθήνα, 2005.
- 1 Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 23/9/2003: Οδηγία 2003/41 - φύλλο
Για τη δραστηριότητα και την εποπτεία ιδρυμάτων που προσφέρουν υπηρεσίες επαγγελματικών συνταξιοδοτικών παροχών.
- 1 Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 10/4/2004: Οδηγία 2004/35
Σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την

αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημιάς.

- 1 Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. Αρ. Φύλλου 210 19/8/2005.
- 1 Ιδιωτική Ασφάλιση (Περιοδική έκδοση). Αθήνα, 1990-2006.
- 1 Κόλμερ Κωνσταντίνος: Η Μεγαλειώδης Απάτη του ευρώ. Αθήνα, 2005.
- 1 Μαθιόπουλος Χ. Η.: Μικρό Εγχειρίδιο του Επενδυτή - Μια περιπλάνηση στα άδυτα του ελληνικού χρηματιστηρίου. Αθήνα, 1996.
- 1 Νεκτάριος Μιλτιάδης: Εισαγωγή στην Ιδιωτική Ασφάλιση. Αθήνα, 1998.
- 1 Νεκτάριος Μιλτιάδης: Φιλοσοφία, Σχεδιασμός και Κόστος της Κοινωνικής Ασφάλισης. Αθήνα, 1990.
- 1 Νεκτάριος Μιλτιάδης: Κοινωνική Ασφάλιση στην Ελλάδα. Αθήνα, 1996.
- 1 Ραφαήλ Μάριος: Κοινωνική Προστασία και Κοινωνική Διοίκηση. Αθήνα, 2001.
- 1 Ρόκας Ιωάννης: Η Ασφαλιστική Επιχείρηση και το Κράτος. Αθήνα 1977.
- 1 Ρόκας Κωνστ.: Ιδιωτικών Ασφαλιστικών Δίκαιον. Αθήνα, 1974.
- 1 Boulanger Guy: Les engagements des Reassureurs. Paris, 1958.
- 1 Eliashberg C., Coulbault F., Latrasse M.: Les grands Principes de l' assurance. Paris 1995.
- 1 European Insurance in Figures. June 2003 - June 2005, Commite Europeen des Assurances.
- 1 Ewald Francois: L' Etat Providence. Paris, 1985.
- 1 Faugue Maurice: Les Assurances. Paris, 1965.
- 1 E.N.A.: L' assurance theorie pratigue, comptabilite. Paris, 1970.
- 1 Fernander Pablo: EVA, Economic value and cash value added do not. Measure shareholders value creation. IESE, 2002, Barcelona.
- 1 Galbraith J. K.: Les mensonges de l' economie. Paris, 2004.
- 1 Gibson-Jarvie Robert: The City of London - a financial and commercial history. London, 1979.
- 1 Lordon Frederic: Fonds de pension piege a cons. Paris, 2000.
- 1 Peyrelevade Jean: Le Capitalisme total. Paris, 2005.
- 1 Rifkin Jeremy: The European Dream. New York, 2005.

Το δοκίμιο του Παναγιώτη Σίμπσεκ
«Η κρίση της ασφάλισης» σελιδοποιήθηκε
από το ατελιέ γραφικών τεχνών: Ε – *Μαρία Ρουχωτά*

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ
ΑΓΟΡΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2006

Σύμπλοκ Παναγιώτης

Η κρίση
της
ασφάλισης

Δ Ο Κ Ι Μ Ι Ο

2006